

LIGA LIDSKÝCH PRÁV

Procesní práva poškozeného a role státního zástupce

Právní analýza a návrhy systémových změn

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti.

V rámci projektu *Posílení ochrany lidských práv obětí trestných činů* zpracovali:

Veronika Kristková,
Hana Langhansová,
Zuzana Jančovičová,
Markéta Nevludová,
Jiří Kopal.

Za pomoc při zpracování analýzy děkujeme dobrovolnici Ligy lidských práv Michaele Tetřevové.

Část analýzy vznikla s využitím přepracované *Právní analýzy některých aspektů postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu v českém právním řádu* autorů Hany Langhansové, Jany Koláčkové a Jiřího Kopala, zpracované k příležitosti kulatého stolu na téma „*Postavení poškozeného v trestním řízení a přístup obětí trestných činů ke spravedlnosti*“, Brno, 14. 2. 2007.

Analýza vychází z právního stavu českého právního řádu ke dni 18. 4. 2008.

Obsah

1. Úvodem.....	4
2. Historická východiska postavení poškozeného v trestním řízení	7
3. Procesní práva obětí trestných činů a mezinárodní standardy	8
4. Práva poškozeného podle současné právní úpravy v ČR ve srovnání s právy obviněného	11
5. Překážky efektivního uplatňování procesních práv poškozeného v praxi	16
Tlumočnick	17
Pobytový status	18
Utajený svědek a náhrada škody v adhezním řízení	18
Opatrovník poškozeného	19
Zmocněnec poškozeného a náklady řízení	20
Nepřiznání postavení poškozeného	20
Lhůta k podání stížnosti	21
6. Doporučení k přijetí legislativních opatření	21
7. Státní zástupce a oběť trestného činu/poškozený	24
8. Diskrece státních zástupců ve vztahu k oprávněným zájmům poškozeného	25
Zahraniční příklady přezkumu diskrece a kontroly	27
Možnosti nezávislejší kontroly diskrece státních zástupců v České republice	28
Subsidiární žaloba ze strany poškozeného jako nástroj kontroly a omezení diskrece ..	29
Rizika trestního stíhání se souhlasem poškozeného.....	31
Vyšetřování trestných činů policistů	33
Dozor a dohled	35
9. Poskytování informací a komunikace	36
Mezinárodní doporučení směrem ke zlepšení informování	36
Situace v České republice.....	37
10. Závěrem - další náměty pro zlepšení činnosti státních zástupců	39
Seznam použité literatury:.....	40

1. Úvodem

Během praktické pomoci obětem zejména násilných trestných činů zasahujících do fyzické integrity v posledních osmi letech, jakož i analytické práce na postavení a právech oběti v trestním právu v posledním roce a půl, došli právníci Ligy lidských práv k poznatku, že **se úplná diskuse o zlepšení postavení poškozeného neobejde bez alespoň jednoho pokusu o jeho propojení s tématem činnosti státních zástupců**. Hlavní část naší analytické práce v minulých měsících se týkala návrhů opatření, která mají potenciál zlepšit právní i faktické postavení obětí trestných činů, a to i mimo rámec úpravy „procesních práv poškozeného“ v **trestním řádu**¹. Pro účely této analýzy připravené pro závěrečný kulatý stůl trojdílné série pod záštitou ministra spravedlnosti JUDr. Jiřího Pospíšila, se ovšem zaměřujeme na procesní postavení poškozeného v tomto zásadním právním předpisu. I proto, že **se právě v těchto týdnech již podruhé doladuje jeho věcný záměr, který předurčí právní úpravu pro následující desetiletí**. Právě v různých stádiích obepínajících a naplňujících trestní řízení dochází k protínání zájmů a práv nejen obviněného/obžalovaného, ale i poškozeného, přímo se státními zástupci (vedle zástupců policejních orgánů).

Nejpalčivější otázka, které se bude vinout tímto textem, plédujícím zejména po vhodnějších procesních zárukách pro poškozené, jako červená nit, je spojena s jednoduchým konstatováním. Poškození v případech konkrétních násilných trestných činů bývají frustrováni touto zásadní skutečností: **případ s vysokou společenskou nebezpečností, kde z jejich pohledu došlo k porušení jejich základních lidských práv, se vůbec nedostane k trestnímu soudu**. Důvodem bývá nejčastěji to, že je odložen - na základě uvážení jednoho z policejních orgánů (zahrnujících i inspekci ministra vnitra). Po tomto odložení následuje ztotožnění se s tímto uvážením policejního orgánu i po podání stížnosti ve lhůtě tří dnů ze strany státního zástupce. Při iniciativě důslednějšího (zmocněnce, advokáta) poškozeného dochází často k podání žádosti o dohled, kdy se s posouzením věci ze strany policejního orgánu i nejbližší nižšího státního zástupce státní zástupce spokojí taktéž představitel nejbližší vyššího státního zastupitelství a věc pak končí již v přípravném řízení. Liga lidských práv se v tomto ohledu právně zabývala řadou z pohledu státní moci nebo části veřejnosti někdy poněkud rušivě vnímaných „lidskoprávních“ kauz spojených s prvky nevybíravého násilí jaké představuje kupříkladu:

¹ Kristková, V., Langhansová, H., Matiaško, M. Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení. Právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2007. Dostupná z http://www.llp.cz/_files/file/Analyza1_viktimizace_soukromi_Liga_lidskych_prav.pdf.

- bití účastníků demonstrací, taneční akce CzechTek 2005 nebo i řidičů, podnikatelů, Romů, bezdomovců i dalších občanů po různých zásazích policie,
- rasově motivované násilné útoky vůči Romům (včetně útoků vedených přímo policisty),
- případy protiprávních sterilizací, kde odkládaná trestní oznámení podával a i v současnosti stále podává přímo veřejný ochránce práv,
- případ znásilnění duševně nemocné v psychiatrické léčebně,
- případ neúspěšného vyšetřování lékařů, kteří nekontrolovali používání omezovacích prostředků způsobujících zranění vyžadujících dlouhodobou léčbu,
- případ sexuálního zneužívání dětí,
- vedle toho řadu skutkově a pro oběti psychicky náročných případů brutálního domácího násilí apod.

Tyto kauzy mají společné to, že podle názoru právníků a advokátů pracujících na nich na straně poškozeného by náležitá reakce měla představovat o dost aktivnější ochranu proti zásahům do základních složek **lidské důstojnosti**, a to jednoznačně i prostředky trestního práva. Na lidské důstojnosti jako základní hodnotě by neměla stát jen Listina základních práv a svobod a – bohužel až v této době skoro již s dvacetiletým odstupem od změny režimu totalitárního v demokratický – předložené návrhy hlavních hmotněprávních kodexů (občanského i trestního) v teoretické rovině, ale zejména právněaplikační praxe.

Než přejdeme k **pojedenání o možnostech rozšíření práv poškozeného v trestním řízení (kapitoly 2. – 6. této analýzy)**, považuje Liga za vhodné zdůraznit, že v rámci přístupu k řešení výše uvedených kauz zaujímá vedle praktické podpory poškozených rovněž dlouhodobější systémový postoj. Proto otevírá kupříkladu diskuse o příkladech dobré praxe v zahraničí a přesvědčivosti různých doporučení mezinárodních organizací, jaké představují různé expertní orgány OSN nebo Rady Evropy, které zastávají podobné hodnoty jako Liga lidských práv. Vedle toho vítáme i řadu praktických reformních dokumentů a analýz, které směřují ke zlepšení managementu, kontroly či větší transparentnosti. Tyto koncepce se částečně dotýkají i možností kvalitativních posunů v organizaci, personálním zajištění a práci státních zástupců zpracovaných v posledních letech a měsících na vnitrostátní úrovni. Je jich v posledních měsících stále více a veřejná diskuse by se o nich mohla vést intenzivněji. Obsahují totiž řadu záměrů, které lze přivítat a podpořit je, jakkoli otázku zlepšení postavení poškozeného zatím dost opomíjejí. Jedná se zejména o tyto dokumenty:

- nejnovější pracovní verzi *Věcného záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)* zaslanou Lize jeho zpracovateli na konci března 2008, jakožto

Kristková, V., Langhansová, H., Nevludová, M. Bezplatná právní pomoc obětem trestných činů, právo obětí na informace v trestním řízení, odškodnění nemateriální újmy v adhezním řízení, finanční pomoc obětem od státu. Právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2008.

nejvýznamnějšího předpisu pro vymezení procesních práv poškozeného, na něž se zaměřuje první polovina této analýzy,

- *Koncepci justice pro rok 2008 – 2010* ze strany ministerstva spravedlnosti z roku 2007,
- *Koncepce zaměření činnosti Nejvyššího státního zastupitelství v soustavě státního zastupitelství a soustavy státních zastupitelství jako celku, z 21. října 2005, (SL 63/2005),*
- *Metodický návod k provádění vnitřní kontroly a dohledu v soustavě státního zastupitelství, z 24. května 2007 (SL 910/2005),* a další.
- Nejnověji by mohlo postavení poškozeného a roli státního zástupce vůči němu alespoň nepřímo ovlivnit i přijetí *zákona č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství a o změně souvisejících zákonů*². Ten by mohl přispět k naplnění Koncepce NSZ z roku 2005 a zároveň vytvořit větší prostor pro efektivní činnost státních zástupců.

Existence těchto dokumentů vytváří lepší prostor k diskusi o některých aspektech práce státních zástupců, které ovlivňují i pozici poškozeného. Proto budou mimo jiné diskutovány **v druhé části této analýzy (kapitoly 7. – 9.) zaměřené již přímo na činnost státních zástupců.**

² Zákon, který čerstvě (8. dubna 2008) vstoupil v platnost ve své hlavě třetí upravuje "Rozsah činnosti vyšších úředníků státního zastupitelství" tak, že „Vyšší úředník státního zastupitelství vykonává úkony státního zastupitelství a státního zástupce na základě pověření, které vydává vedoucí státní zástupce nebo jím určený státní zástupce.“ (§ 15) Podle § 16 pak „(1) Státní zástupce může vyššího úředníka státního zastupitelství pověřit

- a) rozhodováním o odměně a náhradě hotových výdajů obhájce a ustanoveného zmocněnce,
 - b) rozhodováním o svědečném, znalečném, tlumočném a náhradách,
 - c) přípravou podkladů pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo narovnání,
 - d) zpracováním návrhu písemného vyhotovení rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo narovnání,
 - e) sepisováním podání státnímu zastupitelství včetně návrhů,
 - f) přípravou podkladů pro návrh rozhodnutí o osvědčení obviněného ve zkušební době stanovené v rozhodnutí o podmíněném zastavení jeho trestního stíhání a zpracováním návrhu písemného vyhotovení tohoto rozhodnutí,
 - g) přípravou podkladů pro rozhodnutí o podmíněném odložení návrhu na potrestání a zpracováním návrhu písemného rozhodnutí,
 - h) rozhodnutím o vrácení a vydání věci důležité pro trestní řízení po právní moci rozhodnutí ve věci samé,
 - i) vyznačováním právních mocí rozhodnutí.
- (2) Vyšší úředník státního zastupitelství může být dále pověřen vykonáváním těchto úkonů, při nichž se nerozhoduje o právech a povinnostech osob
- a) dožádání v jednoduchých věcech,
 - b) doručování rozhodnutí a jiných úředních písemností státního zastupitelství osobám ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody,
 - c) sepisování protokolu o podaném vysvětlení včetně sepisování trestních oznámení,
 - d) účast při návštěvách obviněných ve vazbě,
 - e) kontrolou korespondence obviněných,
 - f) nahlížení do spisů soudu a vyžadování jejich zapůjčení,
 - g) vyžadování zapůjčení spisů, dokladů a podání vysvětlení od orgánů veřejné správy, územní samosprávy a dalších osob povinných podat vysvětlení nebo zapůjčit spisy a doklady státnímu zastupitelství při výkonu jeho působnosti,
 - h) zajišťování jiných podkladů pro výkon činností státního zástupce.“

2. Historická východiska postavení poškozeného v trestním řízení

V průběhu historického vývoje se chápání trestného činu a odpovědnosti za jeho postih výrazně proměnilo. Ve starověku a středověku záležel postih pachatele především na iniciativě poškozeného. Zásada oficiality se plně prosadila až v období absolutismu a osvícenství a přetrvává do současnosti. **Stále více se však v reakci na nedostatky stávajícího systému prosazují prvky tzv. restorativní spravedlnosti.**

V počátcích českého státu byl trestný čin považován především za útok proti soukromé osobě a nikoli proti společnosti, dokonce do 12. století nebyl ani útok na panovníka ztotožňován s útokem proti státu. Původně jedinec k prosazení a vykonání satisfakce za porušení svého práva využíval institut svémoci pramenící v rodových obyčejích. Její rozsah byl postupně omezován a kontrolován, musel být přiměřený (známý princip talio - oko za oko, zub za zub). Fyzické tresty byly časem nahrazeny peněžitou částkou, později určenou i stavovským postavením jak oběti, tak pachatele. Dnes je jistou formou svémoci institut nutné obrany za splnění konkrétních podmínek. Musí být v přiměřeném rozsahu, směřovat vůči pachateli a musí se odvracet přímo hrozící útok.³

Soukromá msta byla omezovaná již Dekrety Břetislavovými, a to vyplacením náhrady za způsobenou škodu či výkupem z krevní msty pomocí příhlavních peněz. Krevní msta se později převtělila do formy ordálu soudního souboje s přesnými pravidly, kterého se účastnili vrah a nejbližší příbuzní jeho oběti. Pokud by se někdo nedostavil k souboji, žalobce získal právo protivníka zajmout, nebo zabít a odvléci za nohy pod šibenici. Obdoby soukromé msty se projevovaly i u jiných deliktů. Kupř. při únosu měli unesená či její otec právo vlastnoručně potrestat pachatele stětím. Pokud otec anebo manžel dopadl dceru nebo manželku při činu cizoložství, měl právo zabít ji i jejího milence. Přežitky krevní msty u nás přežívaly až do roku 1627.⁴

Proces byl typem obžalovacím a měl soukromoprávní charakter. Iniciativa musela tedy vycházet od soukromé osoby – poškozeného anebo jeho blízkých. Jenom u některých deliktů se postupně vyvíjela domněnka, že postih pachatele je obecným zájmem. Po podání žaloby byl žalobce odpovědný za poškození zdraví, za život vězně či za případné škody způsobené mučením, kdyby mu vina nebyla prokázána. Ublížení na zdraví, poranění, zbití či zmrzačení bylo sice právem stíháno, ale rovněž jenom na základě iniciativy poškozeného. Soudy tyto případy považovaly za spory soukromoprávní – majetkové – a hlavním účelem řízení bylo rozhodnout o nároku na náhradu škody způsobené poraněním. Až nástupem feudálního absolutismu se prosadila zásada oficiality

³ Malý, K. a kol. Dějiny českého a československého práva. Příbram: Linde, 2003.

⁴ Tamtéž.

– trestní proces se zahajoval *ex offio*, popudu soukromého žalobce již nebylo zapotřebí.⁵

V současnosti má poškozený v soudním řízení oproti středověkému pojetí poměrně slabou pozici. Pro orgány činné v trestním řízení je důležitější pachatel a to se odráží i ve stylu jednání s obětí. Poškozený pak oprávněně nabývá pocitu, že je vytlačován do pasivity a není akceptován psychologicky ani lidsky.⁶

Nový pohled na trestný čin a jeho účastníky přináší myšlenka restorativní spravedlnosti. Zabývá se úlohou zúčastněných a jejich potřebami, které by měly být uspokojovány v procesu uplatňování spravedlnosti. Kromě pachatele a státu každý trestný čin výrazně ovlivňuje také poškozené a členy konkrétní komunity.

Jako zvlášť opomíjené potřeby poškozených jsou vnímány především jejich potřeba náležitých informací, potřeba náhrady škody nebo ospravedlnění, jakož i nějaká forma konfrontace s pachatelem, která by jim pomohla vypořádat se s trestným činem a umožnila pokračovat v normálním životě, udělat tlustou čáru za trestným činem. Restorativní spravedlnost klade hlavní důraz na potřeby poškozeného a na odpovědnost pachatele v procesu nápravy, aby pochopil důsledky svého činu. Usiluje o maximální míru obnovy narušeného. Trestný čin je vnímán hlavně jako újma způsobená jednotlivci a také komunitě (jakožto širšímu společenství lidí). V některých závažných případech není samozřejmě možné odčinit způsobenou škodu, je však možné usilovat aspoň o symbolickou náhradu, a tato povinnost leží především na pachateli.⁷

Koncept restorativní spravedlnosti přitom není výdobytkem moderní doby, jeho kořeny můžeme nalézt u původního obyvatelstva Severní Ameriky a Nového Zélandu. Očekáváme, že do budoucna se budou jeho prvky stále více prosazovat do našeho trestního systému. Jedním z důvodů, proč by tomu tak mělo být, je, že restorativní systém je vnímán jako spravedlivější jak oběťmi, tak i samotnými pachateli.⁸

3. Procesní práva obětí trestných činů a mezinárodní standardy

Oběť je všeobecně vnímána jako třetí strana trestního procesu. Posilování práv obětí trestných činů však často vede k obavám z negativního dopadu na práva obviněného. Další možný konflikt je spatřován mezi zájmem oběti a zájmem veřejným, reprezentovaným veřejnou obhajobou. **Trestní systémy by však měly dosáhnout rovnováhy mezi ochranou zájmů jak pachatele, tak společnosti a oběti. Trestní proces by měl být nestranný jak vůči obviněnému, tak k oběti trestného činu. Ačkoliv mezinárodní dokumenty neupravují procesní práva obětí příliš**

⁵ Tamtéž.

⁶ Kulíšková, K. K problematice obětí trestných činů a k výsledkům obětí v České republice (sborník). Praha: Institut pro kriminologii a bezpečí, Bílý kruh bezpečí, 1999, s. 52.

⁷ Zehr, H. Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003.

podrobně, najdeme v nich základní trendy a principy vyvažování práv obviněného a oběti a veřejného zájmu.

Za chartu obětí trestných činů je považována *Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci z roku 1985*. Tento dokument není právně závazný, práva v něm stanovená jsou však považována za minimální standard pro zacházení s obětí trestných činů. Deklarace je vodítkem pro tvorbu politiky a legislativy týkající se obětí trestných činů.⁹ J. Van Dijk¹⁰ specifikuje na základě této deklarace deset základních principů zacházení s obětí, z nichž drtivá většina velmi úzce souvisí s trestním řízením:

- s oběťmi musí být zacházeno se soucitem a respektem.

Mají právo na

- informace o řízení,
- vyjádřit své názory, stanoviska a potřeby v jeho průběhu,
- bezplatnou právní pomoc,
- ochranu soukromí a identity,
- ochranu před pomstou a zastrašováním,
- odškodnění pachatelem,
- účast v mediaci (zprostředkování či urovnání sporu),
- kompenzaci od státu v případě násilného trestného činu,
- sociální pomoc a podporu.¹¹

V roce 1999 byla vydána *Příručka OSN na pomoc obětem trestné činnosti*, která má pomoci při implementaci standardů Deklarace z roku 1985 vytvářením a realizací programů poskytujících sociální, psychologickou, emocionální a finanční podporu a pomoc obětem a další účinnou pomoc obětem v rámci trestního řízení.¹² Co se týká účasti oběti v trestním řízení, *Příručka OSN* stanoví tyto základní požadavky:

- zacházet s obětí s respektem a uznáním,
- ochranu oběti před způsobením újmy,
- zapojit oběť do rozhodovacího procesu (tj. informovat oběť o jejích právech a povinnostech, o vývoji případu a jejím postavení jako svědka, o civilních nárocích v trestním řízení, o postavení oběti v roli žalobce nebo „pomocného“ žalobce, o

⁸ Tamtéž.

⁹ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice, C.H. Beck 2007, s. 30.

¹⁰ Van Dijk, J. J. M., Benchmarking Legislation on Crime Victims: The UN Victims Declaration of 1985. In *Victims of Crime and Abuse of Power*, Festschrift in honor of Irene Mellup, UNODC, 2005, s. 202 a násl.

¹¹ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 30.

¹² Tamtéž, s. 32.

prohlášení oběti o dopadu viktimizace, o právu oběti požadovat přezkoumání přijatých rozhodnutí),

- zapojit oběť do řešení konfliktu a tradiční formy projednávání věci před soudem,
- zapojit oběť do výkonu trestu pachatele (např. účast oběti ve vzdělávacích kursech pro pachatele o dopadu viktimizace nebo účast oběti při zasedáních o využití parole – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody).

Právně závaznými dokumenty OSN upravující mimo jiné i procesní práva obětí trestných činů jsou dále *Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu z roku 2000*, dle které mají smluvní strany povinnost umožnit oběti vyjádřit své názory a obavy a zohlednit je ve všech stádiích trestního řízení. Úmluva rovněž stanoví povinnost smluvních stran zajistit ochranu svědků v trestním řízení i jejich rodinných příslušníků mimo jiné zavedením pravidel důkazního řízení, která svědkovi umožní poskytnout svědeckví způsobem zajišťujícím jeho bezpečnost. K úmluvě byl rovněž sjednán *Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi zejména se ženami a dětmi*, který úmluvu doplňuje a obsahuje některá další práva: právo oběti na informace v trestním řízení, ochranu soukromí a identity obětí. Úmluva i Protokol upravují další práva, která s procesními právy obětí souvisí.¹³

Z dokumentů Rady Evropy je pak pro procesní postavení oběti nejvýznamnější *Doporučení Rady Evropy č. R (85) 11 z roku 1985 o postavení oběti v rámci trestního práva a trestního procesu*. Nejpodrobněji upravuje práva obětí v trestním řízení *Rámcové rozhodnutí Rady Evropské Unie o postavení obětí v trestním řízení*.¹⁴ Tento dokument zakotvuje následující procesní práva oběti:

- právo na respektování a uznání,¹⁵
- právo zvláště ohrožených obětí na zvláštní zacházení,
- právo být slyšen v řízení a právo předkládat důkazy,
- právo mít od počátku řízení přístup k informacím relevantním pro ochranu zájmů obětí včetně práva obětí, kterým hrozí nebezpečí na informování v okamžiku propuštění osoby stíhané nebo odsouzené za trestný čin,
- právo na zajištění komunikace,¹⁶
- právo v odůvodněných případech na bezplatné poradenství týkající se úlohy oběti v řízení a bezplatnou právní pomoc,

¹³ Blíže viz Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J.: Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 40.

¹⁴ Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings (Official Journal L 82 of 22. 03. 2001).

¹⁵ Každý členský stát zaručí obětem ve svém trestněprávním systému skutečnou a přiměřenou úlohu. Bude nadále usilovat o to, aby obětem v průběhu řízení zaručil zacházení náležitě respektující jejich osobní důstojnost a uznává práva a oprávněné zájmy obětí, zejména v rámci trestního řízení.

¹⁶ Právo na nezbytná opatření ke zmírnění komunikačních obtíží týkající se porozumění nebo účasti oběti v postavení svědka nebo strany řízení v důležitých etapách dotyčného trestního řízení, a to způsobem srovnatelným s opatřeními tohoto druhu, která stát přijímá vůči obviněným.

- právo na náhradu nákladů řízení,
- právo na dostatečnou úroveň ochrany obětí trestných činů a jejich rodiny, zejména jejich bezpečnosti a ochranu jejich soukromí,
- právo na odškodnění,
- možnost obětí trestných činů, které mají trvalé bydliště v jiném členském státě, aktivně se účastnit trestního řízení (tele-konference, video-konference apod.)

Rámcové rozhodnutí stanoví většinu z deseti základních principů zacházení s obětí vytyčených Deklarací OSN za závazné pro národní právní řády členských států a v některých ohledech stanoví vyšší standardy než Doporučení rady Evropy a Deklarace OSN z roku 1985. Významná ustanovení o ochraně obětí trestných činů a jejich účasti v trestním řízení stanoví také *zakládající smlouva Mezinárodního trestního soudu, Římský statut*. Společně tyto mezinárodní dokumenty představují významný vývoj směrem k trestní spravedlnosti, v jejímž středu stojí oběť.¹⁷

4. Práva poškozeného podle současné právní úpravy v ČR ve srovnání s právy obviněného

Poškozenému přiznává platná právní úprava postavení procesní strany podle § 12 odst. 6 trestního řádu. Podle J. Jelínka „z povahy věci vyplývá, že poškozeného můžeme (vedle státního zástupce) zařadit ke stranám, které v procesu stojí na straně obžaloby. Poškozený však zůstává stranou zcela samostatnou a nezávislou na ostatních stranách trestního řízení.“¹⁸ V souladu se širokým vymezením pojmu poškozeného přiznává trestní řád každému poškozenému poměrně rozsáhlá práva. Naším záměrem není podrobný výčet všech těchto práv, zaměříme se toliko na ta nejdůležitější, a to v porovnání s obdobnými právy obviněného.

Obviněný má podle § 33 odst. 1 TŘ právo žádat, aby byl vyslýchán pouze v přítomnosti svého obhájce. Právo na právní pomoc advokáta při podání vysvětlení je zakotveno v § 158 odst. 4 trestního řádu, toto právo má každý. Poškozený se sice může nechat zastoupit zmocněncem, nemá ale v zákoně výslovně zakotvené právo žádat, aby byl vyslýchán pouze v přítomnosti zmocněnce. **Ústavní soud sice ve své judikatuře dovozuje právo na právní pomoc u výslechu pro každého, bylo by však vhodné v souvislosti s chystanou rekodifikací trestního práva procesního toto právo výslovně v zákoně uvést. Poškozený také nemůže žádat, aby se on sám nebo jeho zmocněnec účastnil vyšetřovacích úkonů a kladl otázky vyslýchaným**

¹⁷ Van Dijk, J. J. M.: Victims' Rights in International Criminal Law. Paper presented at the International Conference on Actions for Crime Victims, Roma, Italy, 19-20 gennaio 2006.

svědkům (§ 165 odst. 1 a § 164 odst. 4 TŘ), toto právo je vyhrazeno pouze obviněnému a jeho obhájci.

Obviněný má právo kdykoli odmítnout výpověď (§ 33 odst. 1 TŘ). Oproti tomu poškozený v postavení svědka může odmítnout vypovědět jen z důvodu uvedených v § 100 TŘ. Odepření výpovědi z jiných důvodů je sankcionováno, navíc je poškozený/svědka povinen vypovídat pod hrozbou trestného činu křivé výpovědi. Oběť trestného činu tak například nemá možnost odmítnout vypovídat o citlivých otázkách dotýkajících se její intimní sféry, jako tomu je např. ve Švýcarsku.¹⁹

V přípravném řízení je nejdůležitějším právem poškozeného podávat stížnosti proti některým rozhodnutím policejního orgánu nebo státního zástupce. Po zahájení trestního stíhání může přípravné řízení skončit, kromě podání obžaloby, několika způsoby – usnesením o postoupení věci jinému orgánu, o přerušení trestního stíhání, o zastavení trestního stíhání, o podmíněném zastavení trestního stíhání, o schválení narovnání. **Poškozený má možnost podat stížnost proti všem těmto usnesením, kromě usnesení o přerušení trestního stíhání, což svědčí o určité míře nelogičnosti a nesystematičnosti zákona.** Je sice možné namítat, že k přerušení řízení dochází z objektivních důvodů, jako je například nepřítomnost obviněného, avšak dle našeho mínění by bylo žádoucí i v tomto případě zachovat přezkoumatelnost takového rozhodnutí vzhledem k tomu, že v praxi může mít na život poškozeného značný dopad. K takovéto výjimce není dle našeho názoru dán žádný důvod.

Závažnějším problémem, který se však týká i ostatních stran trestního řízení, je velmi **krátká, třídní lhůta, kterou trestní řád poskytuje k podání stížnosti. V této lhůtě je prakticky nemožné prostudovat spisový materiál, což je podmínkou sepsání kvalitní stížnosti. V praxi to pak vypadá tak, že poškozený podá „bianco“ stížnost s tím, že odůvodnění dodá po prostudování spisu. Ač je tato praxe státními zástupci doposud tolerována, rozhodně se nejedná o systémový přístup zaručující právní jistotu.** Vítáme proto rozhodnutí tvůrců nového trestního řádu prodloužit lhůtu k podání stížnosti na osm dní.²⁰

Poškozený má shodně s obviněným právo nahlížet do spisu, s výjimkou protokolu o hlasování, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí (§ 65 TŘ). Státní zástupce nebo policejní orgán však může poškozenému v přípravném řízení tato práva ze závažných důvodů odepřít. Oproti tomu obviněnému a jeho obhájci tato práva nelze odepřít poté, co byli upozorněni na možnost prostudovat spisy (§ 65 odst. 2 TŘ).

¹⁸ Jelínek, J. Trestní právo procesní. Praha: Linde, 2007, s. 232.

¹⁹ Podle čl. 7 odst. 2 švýcarského zákona o pomoci obětem trestných činů má oběť právo odepřít výpověď o otázkách týkajících se její intimní sféry. *Bundesgesetz über die Hilfe an Opfer von Straftaten (Opferhilfegesetz, OHG)* vom 4. Oktober 1991 (Stand am 27. Dezember 2005), dostupný z <http://www.admin.ch/ch/d/sr/3/312.5.de.pdf>.

²⁰ Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád), pracovní verze z března 2008.

V rámci předběžného projednání obžaloby nemá poškozený právo podat stížnost proti usnesení soudu o postoupení věci, o zastavení a o přerušení trestního stíhání. Tato práva má pouze státní zástupce a obviněný²¹. Další rozdílná oprávnění jednotlivých stran nalezneme v průběhu hlavního líčení. Všechny strany mohou se souhlasem předsedy senátu klást vyslychaným otázky (§ 215 odst. 1 TŘ), nicméně žádat, aby jim bylo umožněno provést důkaz, především výslech svědka nebo znalce, má pouze státní zástupce, obžalovaný nebo obhájce (§ 205 odst. 2 TŘ).

Autoři nejnovější publikace o poškozeném upozorňují na další nerovnost mezi právy poškozeného a obviněného: „Poškozený má právo se před skončením řízení k věci vyjádřit (§ 43 odst. 1 TŘ). Tímto vyjádřením je při hlavním líčení závěrečná řeč, kterou je oprávněn přednést poškozený, pokud není zastoupen zmocněncem. Je-li zastoupen zmocněncem, přísluší toto oprávnění jemu (§ 216 odst. 2 TŘ). Poškozený však nemůže přednést poslední slovo jako obžalovaný a nemůže také pronést repliku (§ 216 odst. 3 TŘ, § 217 TŘ).“²²

Velmi výrazně se nerovnost stran projeví při možnosti podat odvolání proti rozhodnutí. Obžalovaný se může odvolat proti kterémukoli výroku, který se ho přímo týká (§ 246 odst. 1, písm. b) TŘ), na rozdíl od poškozeného,²³ který se může odvolat pouze proti výroku o náhradě škody (§ 246 odst. 1, písm. d) TŘ). Pro rozšíření práva poškozeného na odvolání plédovali v minulosti také někteří autoři:²⁴ „... jinak se jeví situace poškozeného tam, kde soud rozhodl o vině na základě nesprávně zjištěného skutkového stavu a v důsledku toho vynesl i vadný výrok o náhradě škody. Poškozený se zde svým odvoláním nutně dotýká především otázky zjištění viny jako výchozího kritéria určení jeho nároku s tím, že teprve tehdy, nezávisle na trestně právním hodnocení skutku, může být o jeho nároku rozhodnuto objektivně. Z řečeného pak nesporně plyne oprávnění poškozeného usilovat také o správné zjištění a posouzení zavinění k určitému skutku (a tedy v tomto smyslu viny obžalovaného), pokud takové zjištění podmiňuje správnost výroku o náhradě škody.“

Omezení poškozeného v podání odvolání proti výroku o vině a trestu je společné většině evropských států²⁵, cílem tohoto omezení práva poškozeného je, aby délka trestního řízení byla co nejkratší. Jde jistě o legitimní cíl. Otázkou ale zůstává, zda je zásah do práva poškozeného přiměřený k danému cíli, zda lze daného cíle dosáhnout jinými prostředky, nebo zda lze omezení nějakým způsobem vykompenzovat. Například

²¹ Návrh věcného záměru nového trestního řádu však počítá s možností poškozeného podat stížnost proti přerušení trestního stíhání v rámci předběžného projednání obžaloby, pokud se trestní stíhání vede s jeho souhlasem nebo na jeho návrh.

²² Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 246 – 247.

²³ Navíc pouze poškozený, který je subjektem adhezního řízení.

²⁴ Viz např. Jelínek J. Poškozený v českém trestním řízení. Praha: Karolinum, 1998, s. 68.

²⁵ Viz studie Brienen, M.E.I., Hoegen, E. H. Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems: The Implementation of Recommendation (85) 11 of the Council of Europe on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure, (2000), přístupné na:

v Belgii poškozený (partie civile) také nemůže podat odvolání do výroku o vině a trestu, nicméně § 216 belgického trestního řádu mu umožňuje podat kasační stížnost k Nejvyššímu soudu, který pak musí přezkoumat všechny výroky vzhledem ke správnosti výroku o náhradě škody²⁶. Další možností může být zakotvit povinnost státního zástupce doručit poškozenému usnesení o tom, že se státní zástupce rozhodl nepodat odvolání proti rozsudku v neprospěch obviněného a zakotvit právo poškozeného podat stížnosti proti tomuto usnesení k nadřízenému státnímu zastupitelství. Rozhodne-li se nepodat odvolání, ač tím způsobí újmu na zájmech poškozeného, nedá se s tím nic dělat, protože proti jeho rozhodnutí neexistuje nápravné opatření. **Bylo by spravedlivější, aby státní zástupce měl povinnost sdělit poškozenému svůj záměr ve věci odvolání a poškozený by měl mít právo stížnosti s odkladným účinkem.**

Další, ale nikoli poslední nesrovnalostí, je možnost podat odpor proti vydanému trestnímu příkazu. Tuto možnost trestní řád poškozenému nedává, na rozdíl od obviněného, dále osob, které jsou oprávněny podat ve prospěch obžalovaného odvolání a státního zástupce. Je to paradoxní: právo na odvolání je vyloučeno právě ve zjednodušeném řízení.

Nemalý problém spatřujeme v oblasti utajení svědka. Svědek může především požádat o utajení své podoby a totožnosti, pokud mu nebo osobě jemu blízké hrozí v souvislosti s podáním svědectví újma na zdraví nebo porušení jejich základních práv (§ 55 odst. 2 TŘ). Utajení svědka provede orgán činný v trestním řízení, pokud je hrozba očividně jasná ze zjištěných okolností (tzn. z výpovědi svědka a dalších provedených úkonů), a zároveň je potřeba vyšší stupeň pravděpodobnosti, nestačí jen všeobecné a konkrétně nedoložené tvrzení svědka. Podle zákona lze takovou ochranu poskytnout jen v případě, že svědka a osobu jemu blízkou nelze ochránit „jiným způsobem“. Újmou na zdraví se rozumí nejen těžká újma na zdraví a ublížení na zdraví, ale i jakákoli jiná lehčí újma na zdraví (např. pohmožděniny či ztráta několika zubů). Utajení svědka je nepochybně důležitým institutem, který chrání zájmy poškozeného. Problematická však zůstává možnost relativizace ochrany svědka. V každém stadiu trestního řízení může orgán příslušný pro toto stadium řízení zkoumat, zda trvají obavy naznačené v § 55 odst. 2 TŘ, a pokud dospěje k názoru, že tomu tak není, může rozhodnout o tom, že svědek dále nebude chráněn. Z hlediska potřeby svědka být chráněn je trestní řád poměrně nekorektní. Utajovaný svědek totiž není vůbec žádným způsobem chráněn, co se týče podmínek ukončení jeho ochrany, resp. rozhodnutí o ukončení jeho ochrany. Trestní řád nestanoví žádný procesní režim, jehož prostřednictvím by se z utajovaného svědka stal svědek řádný. **Skončení ochrany je vázáno na rozhodnutí příslušného orgánu**

<http://rechten.uvt.nl/victimology/Brienenhoegen/BH.html#index>.

²⁶ Brienen, M.E.I., Hoegen, E. H. Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems: The Implementation of Recommendation (85) 11 of the Council of Europe on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure, (2000), Chapter 4 Belgium, 5.4, přístupné na:

činného v trestním řízení. Takové rozhodnutí ovšem není přezkoumatelné. A zákon také nestanoví povinnost toto rozhodnutí utajovanému svědkovi alespoň oznámit. Utajovaný svědek je plně v „rukou orgánů činných v trestním řízení“, které v případě skončení ochrany svědka nevydávají žádné rozhodnutí, v němž by se například musely zabývat otázkou, v čem spatřují změnu situace pro svědka tak významnou, že důvody pro jeho ochranu odpadly. Původně utajovaný svědek je tedy bez jakékoli šance brojit proti rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení ohledně „odtajnění“.

Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním nově počítá se zavedením předběžných opatření na ochranu poškozeného. Mělo by se jednat například o zákaz kontaktovat poškozeného či příkaz opustit byt a jeho bezprostřední okolí, zákaz styku s určitými osobami, příkaz nezdržovat se na určitém místě, zákaz užívání návykové látky a další. Z našeho pohledu je tato možnost neodůvodněně omezena pouze na podezření ze spáchání trestného činu, u kterého trestní zákon stanoví horní hranici sazby trestu odnětí svobody minimálně tři léta (přitom například u trestného činu § 197a násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci se jedná právě o jednu ze skutkových podstat, která by mohla dopadnout na jednání pachatele, které je možno označit jako pronásledování a tato ochrana by byla velmi žádoucí). **Jako problematickou vidíme i nutnost, aby v přípravném řízení rozhodoval o předběžných opatřeních soudce na návrh státního zástupce. Proč by nemohl poškozený podat návrh sám? V praxi se pak může poškozený těžko domáhat u státního zástupce podání návrhu, pokud tento neshledá k tomu podmínky.**²⁷

Poškozený by měl mít právo rovněž vyjádřit se v rámci řízení o koluzní a předstížné vazbě a případně i možnost podat stížnost proti rozhodnutí o propuštění z koluzní a předstížné vazby pro odpadnutí vazebního důvodu. Poškozený by rovněž měl právo vyjádřit se v rámci řízení o podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody případně podat proti tomuto rozhodnutí stížnost.

Všechny tyto odlišnosti v procesních právech svědčí o tom, že ačkoli je poškozený v trestním řízení stranou, jeho postavení je v mnoha ohledech slabší, nežli je tomu u obviněného nebo státního zástupce. Tyto nerovnosti pak výrazně oslabují možnost poškozeného hájit v trestním řízení své oprávněné zájmy. Je třeba si uvědomit, že zájmem poškozeného není pouze náhrada vzniklé škody, jak to chápe platná právní úprava. V mnoha případech je trestní právo jediným prostředkem ochrany poškozeného před jeho další viktimizací ze strany pachatele.²⁸

<http://rechten.uvt.nl/victimology/Brienenhoegen/BH.html#index>.

²⁷ Tamtéž, s. 28.

²⁸ Převzato z H. Langhansová, J. Koláčková, J. Kopal; Právní analýza některých aspektů postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu v českém právní řádu, str. 33 <http://www.lfp.cz/cz/publikace/manualy-a-studie/poskozeny-v-trestnim-rizeni-p89>, 15.4. 2008

5. Překážky efektivního uplatňování procesních práv poškozeného v praxi

V odborných kruzích se obvykle vede debata o rozsahu práv, která by poškozený v trestním řízení měl mít, tedy jak silné by mělo být jeho procesní postavení. Méně už jsou zmiňovány problémy, ke kterým v praxi dochází a které v konečném důsledku vylučují, aby poškozený svá práva skutečně efektivně vykonával. O těchto překážkách víme jak z vlastní praxe, tak **zejména od nevládních organizací, které se věnují poskytování služeb jiným skupinám obětí trestných činů.**

V předešlých právních analýzách²⁹ jsme se zabývali možnostmi prevence tzv. druhotné viktimizace v trestním řízení, kterou jsou zvláště ohroženy některé skupiny obětí jako např. nezletilé děti, senioři, oběti domácího násilí apod. Za jednu z takových skupin jsou považovány také oběti obchodování s lidmi. Stále více lidí ze zemí, jež nejsou tak ekonomicky vyspělé, hledá lepší životní podmínky mimo jiné i v České republice. Lze očekávat, že jejich příliv bude stoupat i nadále. **Často jsou tito lidé vystaveni násilí a porušování lidských práv ze strany zprostředkovatelů, obchodníků s lidmi. Přitom namísto ochrany prostřednictvím trestního práva se jim nezřídka dostává sankcí.** Na jedné straně zde stojí závazek státu chránit každého před porušováním jeho základních práv, na druhé straně pak zájem na regulaci přistěhovalectví, zejména nelegální migrace. Ačkoli je ekonomika evropských zemí stále více závislá na levné pracovní síle imigrantů, není těmto osobám zaručena často ani základní ochrana. Mnoho z nich se přitom stává oběťmi obchodování. Předpisy cizineckého práva i přístup kompetentních orgánů pak způsobují, že tyto oběti nejen nemohou uplatňovat v trestním řízení svá práva, ale jsou nadto i často trestány za činy, k jejichž spáchání byly donuceny, zatímco skuteční viníci unikají. Nevládní organizace La Strada ČR uvádí konkrétní doporučení,³⁰ jak by měla být situace těchto osob zlepšena.

Z povahy trestného činu obchodování s lidmi vyplývají specifické potřeby jeho obětí. Vzhledem k tomu, že se jedná o trestnou činnost vysoké společenské nebezpečnosti, kterou obvykle páchají organizované skupiny pachatelů, ocitají se její oběti nezřídka v ohrožení života, rozhodnou-li se spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení. Takový krok je tedy třeba velmi dobře promyslet, zvážit všechna rizika, neboť přes stávající možnosti utajení a ochrany svědků nelze bezpečí těchto obětí zajistit absolutně. Mimo to se jedná o oběti silně traumatizované. *„Na základě evropské směrnice o krátkodobém pobytu pro obchodované osoby byl do cizineckého zákona*

²⁹ Zejména Kristková, V., Langhansová, H., Matiaško, M., Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení. Právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2007, dostupná z http://www.llp.cz/files/file/Analyza1_viktimizace_soukromi_Liga_lidskych_prav.pdf.

³⁰ Jak dál? Doporučení pro předcházení obchodování s lidmi a vykořisťování a pro ochranu a zlepšení postavení obchodovaných, vykořisťovaných a obchodováním a vykořisťováním ohrožených osob, La Strada Česká republika, o.p.s., 2008.

zaveden nový druh povolení k pobytu. Podmínkou jeho udělení je spolupráce s orgány činnými v trestním řízení. Na to, aby obchodované osoby mohly po pečlivém zvážení všech rizik učinit informované rozhodnutí o tom, zda budou s těmito orgány spolupracovat, jim zákon dává třicetidenní lhůtu na rozmyšlenou. Ze směrnice, ustanovení zákona i samotného smyslu institutu lhůty na rozmyšlenou vyplývá, že v této lhůtě obchodované osoby povinnost spolupráce s orgány činnými v trestním řízení nemají. Lhůta na rozmyšlenou však není reflektována v příslušných ustanoveních trestního řádu o možnosti odepřít výpověď a trestněprávní úprava tak není v souladu s výše zmíněným nárokem obchodovaných osob na lhůtu na rozmyšlenou.³¹

S problémy se v trestním řízení však nepotýkají pouze oběti obchodování, ale všichni cizinci, kteří neovládají dobře český jazyk. V minulých právních analýzách jsme se zabývali mimo jiné i právem poškozeného na informace v trestním řízení a právem na přístup k psychosociálnímu a právnímu poradenství, bezplatné právní pomoci atd. a současně i nedostatky, které v tomto směru spatřujeme v právní úpravě. V případě, že je poškozený cizincem, který neovládá dobře český jazyk, může být v konečném důsledku z výkonu těchto práv vyloučen zcela. Oběti jsou tak závislé především na pomoci nevládních organizací, které však mají omezenou kapacitu i územní působnost, popřípadě se věnují primárně nejvíce ohroženým obětem, jako jsou oběti obchodování.

Tlumočník

Co se týče poučení, kterého se poškozenému musí v trestním řízení dostat, trestní řád sice v § 2 odst. 14 zajišťuje každému, kdo neovládá český jazyk, právo před orgány činnými v trestní řízení používat svého mateřského jazyka nebo jazyka, o kterém uvede, že ho ovládá, § 28 TR, který stanoví konkrétně, kdy je třeba tlumočnicka přibrat, se však o poškozeném nezmiňuje vůbec. Lze tedy dovodit, že **tlumočník bude ustanoven poškozenému pouze tehdy, jestliže bude třeba přetlumočit jeho svědeckou výpověď. Oproti tomu obviněný má právo mimo tlumočení i na písemný překlad rozhodnutí vyjmenovaných v § 28 odst. 2. Poškozený, který neovládá dobře český jazyk, je tak oproti obviněnému ve značné nevýhodě a těžko může uplatňovat svá práva v trestním řízení.** Lze sice dovodit, že poučení, které musí orgán činný v trestním řízení poskytnout před podáním vysvětlení a výslechem svědka, bude tlumočnickem poškozenému zprostředkováno. Na druhou stranu je otázkou, jak kvalitně to může tlumočník zajistit, jestliže se jedná o poškozeného ze země s odlišným právním systémem, tlumočník sám nemusí přesně chápat obsah těchto poučení, nemá-li již s takovým tlumočením předchozí zkušenosti, a navíc poškozený je v důsledku trestného činu zpravidla traumatizován a jeho schopnost vnímat a zapamatovat si obsah

³¹ Tamtéž, str. 7

těchto poučení může být značně snížena. **Již dříve jsme kritizovali stav, kdy není výslovně zakotvena povinnost orgánů činných v trestním řízení poškozenému poskytnout veškeré informace v písemné podobě. Dvojnásob se tento problém ukazuje u poškozených, kteří neovládají český jazyk.** Orgány činné v trestním řízení by měly mít dle našeho názoru dostatek informačních materiálů alespoň v hlavních světových jazycích. Mimo to se domníváme, že by měl mít poškozený právo na písemný překlad rozhodnutí za stejných podmínek jako obviněný. Informace o průběhu trestního řízení a právech, která poškozený má, jsou základním předpokladem k jejich efektivnímu výkonu.

Je sice pochopitelné, že v případě obviněného je nutné mu tlumočnicka zajistit vzhledem k jeho postavení, kdy mu z trestního stíhání přímo hrozí konkrétní újma a tlumočnicka tak lze považovat za jeden z prostředků zajištění práva na řádnou obhajobu. Oproti tomu i poškozenému, zvláště jde-li o oběť organizovaného zločinu, může hrozit značná újma jako nepřímý důsledek trestního řízení. Trestní řád zde opět, jako je tomu i na jiných místech, přistupuje k oběti trestného činu pouze jako ke svědku, tedy důkaznímu prostředku.

Pobyťový status

Překážky, které brání cizincům uplatňovat svá práva v trestním řízení a také mimo rámec trestního řízení (žaloba na ochranu osobnosti, o náhradu škody), vyplývají i z právních předpisů netrestní povahy. Podle La Strady je jedním z problémů, se kterým se migranti a migrantky v praxi potýkají, jejich pobyťový status. Jedná se např. o nedostatečné a příliš zužující převzetí směrnice Rady 2004/81/ES ze dne 29. 4. 2004 o povolení k pobytu pro státní příslušníky třetích zemí, kteří jsou oběťmi obchodování s lidmi nebo obdrželi pomoc k nedovolenému přistěhovalectví a kteří spolupracují s příslušnými orgány. Česká verze v § 42e cizineckého zákona omezuje aplikaci pouze na pravděpodobné oběti trestného činu obchodování s lidmi, navíc pouze na ty které již spolupracují s orgány činnými v trestním řízení, ačkoli směrnice zakotvuje pro tyto oběti lhůtu na rozmyšlenou (viz výše), „příslušné vnitrostátní řízení“, o kterém hovoří směrnice, omezuje pouze na trestní stíhání atd.³²

Utajený svědek a náhrada škody v adhezním řízení

V trestním řádu také není nijak vyřešen problém kolize postavení poškozeného a utajeného svědka ve vztahu k náhradě škody v adhezním řízení. *„Velmi významnou komplikací v této souvislosti představuje možnost, že by v postavení poškozeného žádajícího o odškodnění vystupoval utajený svědek. Vzhledem k tomu, že výrok o*

³² Tamtéž, s. 18–19.

*náhradě škody musí přesně označovat osobu, které má být přiznán (v trestním, civilním či exekučním řízení), byl by jejím pravdivým označením popřen smysl institutu utajeného svědka. Pokud tedy takové osobě nebude umožněno vznést svůj nárok pod utajenou totožností, pravděpodobně jí to zcela zabrání domáhat se jakéhokoliv odškodnění.*³³

Opatrovník poškozeného

Další vážnou překážkou efektivního uplatňování procesních práv poškozeného v praxi může být (ne)zastoupení poškozeného opatrovníkem. Dle § 45 trestního řádu ustanoví soud poškozenému opatrovníka, pokud zákonný zástupce poškozeného, který byl zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jehož způsobilost k právním úkonům byla omezena, nemůže vykonávat svá práva a je nebezpečí z prodlení. **Trestní řád nepamatuje na situaci, kdy výkonu práv v trestním řízení brání poškozenému závažné překážky jako například vážné zranění v důsledku trestného činu. Takový poškozený není omezen nebo zbaven způsobilosti k právním úkonům, nemá tedy zákonného zástupce a přitom může být ve stavu, který mu neumožňuje ani udělit plnou moc zmocněnci.** V případě takového poškozeného přichází v úvahu pouze ustanovení opatrovníka soudem dle § 29 občanského zákoníku, na základě kterého může soud ustanovit k ochraně zájmů osoby nebo vyžaduje-li to veřejný zájem opatrovníka i z jiného vážného důvodu. Stejně tak v případě nezletilých dětí, které nemohou být pro střet zájmů zastoupeny svým zákonným zástupcem, musí být opatrovník, jímž je zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí ustanoven v civilním soudem. Tento postup je však velmi nepružný a v praxi činí značné problémy. Setkali jsme se dokonce s případy, kdy jako opatrovník poškozeného vystupoval v trestním řízení opatrovník, který byl ustanoven v rámci řízení o držení v ústavu vykonávajícím zdravotnickou péči, což je dle našeho názoru v rozporu se zákonem.

Příkladně tento problém řeší **slovenský trestní řád.**³⁴ **Ten upravuje komplexně ustanovení opatrovníka v trestním řízení.** Za prvé slovenský soud v trestním řízení může ustanovit stejně jako dle současné české právní úpravy opatrovníka poškozenému, jehož právní způsobilost byla omezena nebo který byl zbaven právní způsobilosti a jehož zákonný zástupce nemůže vykonávat svá práva a je zde nebezpečí z prodlení. Za druhé soud v trestním řízení v případě trestných činů spáchaných vůči blízké nebo svěřené osobě, kdy je poškozeným nezletilý, ustanoví opatrovníkem státní orgán nebo pověřeného zástupce organizace na pomoc poškozeným. A konečně **pokud poškozený, který je fyzickou osobou nebo statutární orgán poškozeného, který je právnickou osobou, nemůže vykonávat práva**

³³ Tamtéž, s. 22

³⁴ § 48 zákona č. 301/2005 Z.z. , trestný poriadok.

poškozeného nebo je nebezpečí z prodlení, ustanoví soud pro výkon těchto práv poškozenému opatrovníka.

Další problém spatřujeme v kvalitě právního zastoupení. V případě nezletilých poškozených, kteří nemohou být zastoupeni svými zákonnými zástupci, je opatrovníkem nezletilého ustanovován orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí často nedisponují dostatečnou právní kvalifikací k efektivní ochraně práv nezletilého. Jedním z možných řešení problému je zajistit dostatek kvalifikovaných pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí s právním vzděláním. Další možností je **zakotvit právo obětí mladších 18 let na bezplatné zastoupení advokátem, pokud nemohou být zastoupeny zákonným zástupcem, a u obětí sexuálního zneužívání a násilných trestných činů mladších 18 let právo na bezplatné zastoupení advokátem vždy** (bez testu majetkových poměrů na základě žádosti zákonného zástupce, kolizního opatrovníka nebo dítěte).

Zmocněnec poškozeného a náklady řízení

Přetrvávají nejasnosti ohledně toho, zda soud může přiznat náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení, který nemá nebo nevznese nárok na náhradu škody. Zejména však poškozený, který nebyl subjektem adhezního řízení, nemá nárok na náhradu nákladů souvisejících s přibráním zmocněnce. **Takový poškozený je tedy dvojnásobně znevýhodněn proti poškozenému, který uplatní nárok na náhradu škody, v přístupu k právní pomoci v trestním řízení. Nejen, že mu nemůže být soudem ustanoven zmocněnec k poskytnutí bezplatné právní pomoci, náklady na přibrání zmocněnce mu nemohou být uhrazeny na rozdíl od poškozeného, který subjektem adhezního řízení byl, ani zpětně odsouzeným.** Bylo by žádoucí, aby byla odstraněna tato nerovnost mezi poškozeným, který byl subjektem adhezního řízení a může požadovat náklady vzniklé s přibráním zmocněnce, a poškozeným, který nebyl subjektem adhezního řízení a tyto náklady požadovat nemůže. Současný § 154 by měl být novelizován tak, aby soud přiznal náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení včetně nákladů souvisejícím s přibráním zmocněnce i poškozenému, který nebyl subjektem adhezního řízení.

Nepřiznání postavení poškozeného

V praxi mohou někdy nastat problémy i ohledně toho, kdo je za poškozeného považován, a to zejména ve fázi prověřování, tedy před zahájením trestního stíhání. Na základě § 43 odst. 2 může orgán činný v trestním řízení usoudit, že se o poškozeného nejedná, neboť vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Ačkoli by se mělo jednat o zcela výjimečné

případy, v minulosti jsme se opakovaně setkali s tím, že **osobám, které byly později za poškozené uznány, bylo v první fázi řízení upíráno právo nahlížet do spisu apod.** Pokud by byly orgány činnými v trestním řízení postavení poškozeného odepřeno, ačkoli později by se ukázalo, že se jedná o osobu poškozenou trestným činem ve smyslu § 43 odst. 1 trestního řádu, byla by tím tato osoba významně zkrácena na svých procesních právech. Domníváme se proto, že **alespoň zamítavé stanovisko orgánu činného v trestním řízení o tom, že určitou osobu lze za poškozeného považovat, by mělo mít formu usnesení, proti němuž je přípustná stížnost.**

Lhůta k podání stížnosti

Dalším závažným problémem, který se netýká jen poškozeného, je velmi krátká, třídní lhůta, kterou trestní řád poskytuje k podání stížnosti. V této lhůtě je prakticky nemožné prostudovat spisový materiál, což je podmínkou sepsání kvalitní a ve všech směrech relevantní stížnosti. V praxi to pak vypadá tak, že **poškozený podá „bianco“ stížnost s tím, že odůvodnění dodá po prostudování spisu. Ač státní zástupci tuto praxi zatím naštěstí často tolerují, rozhodně se nejedná o systémový přístup zaručující právní jistotu.** Nabízí se pak otázka, zda je tato „šibeniční“ lhůta nutná, zvláště když státní zástupce žádnou lhůtu k rozhodnutí ze zákona nemá.³⁵

6. Doporučení k přijetí legislativních opatření

Navrhujeme tedy rozšíření procesních práv poškozeného v trestním řízení s tím, že nový trestní řád by měl zahrnovat:

- **právo poškozeného žádat, aby byl vyslýchán pouze v přítomnosti zmocněnce,**
- **právo, aby se poškozený nebo zmocněnec mohl účastnit vyšetřovacích úkonů a kladl otázky vyslýcháným svědkům,**
- **právo poškozeného podat stížnost proti usnesení o přerušení trestního stíhání,**
- **právo poškozeného být informován o skončení vyšetřování a umožnit mu, aby mohl prostudovat spis a navrhnout provedení dalších důkazů za stejných podmínek jako obviněný,**

³⁵ ³⁵ Převzato z H. Langhansová, J. Koláčková, J. Kopal: Právní analýza některých aspektů postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu v českém právní řádu, s. 33 <http://www.llp.cz/cz/publikace/manualy-a-studie/poskozeny-v-trestnim-rizeni-p89>.

- právo poškozeného podat stížnost proti usnesení o postoupení věci, o zastavení řízení a přerušení trestního stíhání v rámci předběžného projednání obžaloby,
- právo poškozeného, aby v hlavním líčení mohl provést důkaz, především výslech svědka,
- právo podat návrh na vydání předběžného opatření,
- právo podat stížnost proti rozhodnutí o ukončení utajení svědka,
- právo poškozeného podat odpor proti trestnímu příkazu,
- právo poškozeného odvolat se do výroku o vině - *nebo alternativně* - právo podat stížnost proti usnesení státního zástupce o rozhodnutí nepodat odvolání proti rozsudku v neprospěch obviněného nebo odvolat se ve prospěch obviněného,
- právo vyjádřit se v rámci řízení o koluzní a předstižné vazbě - *nebo alternativně* - podat stížnost proti rozhodnutí o propuštění obviněného z koluzní nebo předstižné vazby pro nedostatek vazebních důvodů,
- právo vyjádřit se k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nebo alternativně podat stížnost proti tomuto rozhodnutí,
- rozšířit právo poškozeného na náhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce i na poškozené, kteří nebyli subjektem adhezního řízení,
- právo poškozeného obdržet při prvním kontaktu s orgánem činným v trestním řízení v písemné formě informace o jeho právech v trestním řízení a organizacích na pomoc obětem trestných činů a službách jimi poskytovaných (*odůvodnění a podrobný výklad viz předcházející analýza³⁶*),
- právo všech poškozených na bezplatnou právní pomoc (*odůvodnění a podrobný výklad viz předcházející analýza³⁷*),
- právo na odškodnění imateriální újmy (*odůvodnění a blíže viz předcházející analýza³⁸*).

Dále navrhuje:

- Reflektovat v ustanoveních trestního řádu o možnosti odepřít výpověď lhůtu na rozmyšlenou pro obchodované osoby v souladu se směrnicí Rady 2004/81/ES ze dne 29. 4. 2004 o povolení k pobytu pro státní příslušníky třetích zemí, kteří jsou

³⁶ Kristková V., Langhasová H., Nevludová M. Bezplatná právní pomoc obětem trestných činů, práva obětí na informace v trestním řízení, odškodnění nemateriální újmy v adhezním řízení, finanční pomoc obětem od státu. Právní analýza a návrhy systémových změn.

[http://www.llp.cz/files/file/analýza2_BPP_info_odskodneni_LIGA\(1\).pdf](http://www.llp.cz/files/file/analýza2_BPP_info_odskodneni_LIGA(1).pdf), 16. 4. 2008.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

oběťmi obchodování s lidmi nebo obdrželi pomoc k nedovolenému přistěhovaectví a kteří spolupracují s příslušnými orgány, jak to navrhuje La Strada ČR.³⁹

- Právní úpravu novelizovat tak, aby poškozený měl nárok na tlumočníka a překlad vybraných rozhodnutí za stejných podmínek jako obviněný. Vybavit orgány činné v trestním řízení informačními materiály v hlavních světových jazycích a v jazycích, které nejčastěji užívají imigranti v ČR.
- Uvést § 42e cizineckého zákona do souladu se směrnicí Rady 2004/81/ES ze dne 29. 4. 2004 o povolení k pobytu pro státní příslušníky třetích zemí, kteří jsou oběťmi obchodování s lidmi nebo obdrželi pomoc k nedovolenému přistěhovaectví a kteří spolupracují s příslušnými orgány, jak to navrhuje La Strada ČR.⁴⁰
- Změnit právní úpravu tak, aby náhrada škody v adhezním řízení mohla být přiznána i poškozenému, který je současně v postavení utajeného svědka, aniž by tak došlo k odtajnění jeho identity. Zakotvit podobnou možnost i v občanském soudním řádu pro případ, že poškozený bude se svým nárokem odkázán na civilní řízení nebo se bude domáhat přiměřeného zadostiučinění skrze žalobu na ochranu osobnosti.⁴¹
- Navrhujeme rozšířit možnost ustanovení opatrovníka poškozenému v trestním řízení na případy, kdy poškozený, který je fyzickou osobou nebo statutární orgán poškozeného, který je právnickou osobou, nemůže vykonávat práva poškozeného nebo je nebezpečí z prodlení a na případy, kdy je třeba ustanovit opatrovníka nezletilému poškozenému, který nemůže být zastoupený svým zákonným zástupcem.
- Upravit rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení o tom, že určitá osoba není poškozeným, ve formě usnesení a zakotvit právo osoby, které bylo postavení poškozeného odmítnuto, podat stížnost proti tomuto usnesení.
- Prodloužit lhůtu k podání stížnosti na osm dní.

³⁹ Jak dál? – Doporučení pro předcházení obchodování s lidmi a vykořisťování a pro ochranu a zlepšení postavení obchodovaných, vykořisťovaných a obchodováním a vykořisťováním ohrožených osob, La Strada ČR, 2008, s. 3

⁴⁰ Tamtéž, s. 14

⁴¹ Obdobná doporučení uvádí La Strada. Tamtéž, s. 17

7. Státní zástupce a oběť trestného činu/poškozený

Diskuse o roli státních zástupců ve vztahu k obětem trestných činů se na mezinárodní úrovni zintenzívnila v posledních dvaceti letech, a to nejen v souvislosti s požadavky hnutí za restorativní spravedlnost. Již v roce 1990 Organizace spojených národů sjednala často citovanou rezoluci s názvem *Směrnice o úloze veřejné žaloby* (Guidelines on the Role of Prosecutors), která mimo jiné nabádá státní zástupce, aby napomáhali zajišťovat spravedlivou aplikaci práva, brali v potaz názory a zájmy obětí a zajistili, že oběti budou informováni o svých právech. Na tuto iniciativu na úrovni OSN navázala i řada doporučení sjednaných na půdě Rady Evropy, zejména Doporučení (2000) 19 o úloze veřejné žaloby v systému trestní spravedlnosti. Toto doporučení opakuje principy obsažené v rezoluci OSN s ohledem na oběti⁴² a **navíc je posiluje, neboť obětem trestných činů výslovně přiznává možnost napadnout rozhodnutí nepokračovat v trestním stíhání ze strany veřejného žalobce.**⁴³

Na vnitrostátní úrovni je v tomto ohledu úprava s ohledem mimo procesní úpravy v trestním řádu dosti kusá. Nicméně § 3 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství výslovně stanoví: „*Státní zastupitelství se v souladu se svou zákonem stanovenou působností podílí na prevenci kriminality a poskytování pomoci obětem trestných činů.*“ Otázkou je, co by mělo naplnění § 3 zákona o státním zastupitelství v praxi vše splňovat a jakými všemi formami je státní zastupitelství schopno obětem opravdu pomoc poskytovat.

V první řadě je potřeba zdůraznit, že ze zkušenosti v roli právníků na straně poškozeného **podporujeme silné postavení státního zástupce v přípravném řízení** a nevoláme po zvýšení pravomocí policejních orgánů, návratu institutu vyšetřujícího soudce apod. (viz dále). **Silný státní zástupce je ovšem podle nás takový, který podporuje efektivní ochranu práv poškozeného a nebojí se přezkoumání svého uvážení jiným orgánem než jaký představuje pouze jiný, výše postavený, státní zástupce.**

Účelem této části je tedy zaměřit se na vybrané oblasti činnosti státních zástupců, zejména jejich rozhodnutí zastavit nebo odložit věc. Tato rozhodnutí samozřejmě mají významný dopad na postavení a zájmy poškozeného, resp. oběti trestného činu obecně. Autoři vycházejí z toho, že obecně vítají Koncepti zaměření činnosti Nejvyššího státního zastupitelství z října 2005 (*Koncepce NSZ*) a Koncepti reformy justice v letech 2008 – 2010 ze strany ministerstva spravedlnosti (*Koncepce MSp*). Ty považují za materiály, které ukazují cesty k možnostem zlepšení v justici v obecné míře. Rámcově s většinou

⁴² Čl. 29 a 33 Doporučení Rady Evropy (2000) 19.

⁴³ Tamtéž, čl. 34.

představených cílů souhlasíme. **Zásadní připomínka ke Koncepci reformy justice ovšem spočívá v tom, že se zabývá státními zástupci zcela okrajově.** Zřejmě bere v potaz, že pro oblast činnosti státních zástupců existuje *Koncepce NSZ*. **Koncepce NSZ pak v podstatě opomíjí otázku poškozených, což podle názoru Ligy není v souladu se současnými trendy v Evropě.**

8. Diskrece státních zástupců ve vztahu k oprávněným zájmům poškozeného

V rámci diskuse o diskreci státních zástupců jsou poznatky právníků Ligy na straně poškozených cele založeny na dosti zásadní zkušenosti. Když se dostane případ jimi vedený přes řadu nástrah přípravného řízení konečně před trestní soud, bývají alespoň některé osoby za zásahy do fyzické integrity občanů odsouzeny. A to včetně osob působících ve státních orgánech. Důležitou úlohu v tom podle naší zkušenosti hraje možnost zmocněnce nebo advokáta na straně poškozených cíleně klást otázky obžalovaným i svědkům během řízení a doplňovat tak činnost státního zástupce. Toto tvrzení se dá ilustrovat konkrétním příkladem, kdy kupříkladu v posledních čtyřech letech bylo v případech bezdůvodného násilí ze strany policie vedených právníky Ligy na straně poškozeného odsouzeno 9 policistů (6 státních, 3 městští). Přitom s případy útoků na fyzickou integritu ze strany policie jsme se setkali v daleko vyšším počtu případů. Zásadní rozdíl byl v tom, že drtivá většina se vůbec nedostala k soudu. **V každém z případů, když už se došlo do stádia řízení před soudem, vždy byl alespoň jeden z obžalovaných násilných policistů odsouzen.** Je to zásluha dobré práce a prozíravosti státních zástupců, kteří v těch správných případech „odhadli“, že jim důkazy budou stačit u soudů k odsouzení a tam, kde by jim důkazy nestačili, věc rozumně odložili? Nebo to naopak může vypovídat o tom, že ve většině případů nejsou státní zástupci dostatečně důslední a policisté se většinou před soud ani nedostanou?

Někdy dochází v přípravném řízení k tak závažným pochybením, že stát nedostává svým procesním závazkům vyplývajícím z čl. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (Úmluva), neboť nezajišťuje účinné vyšetřování nejhrubších porušení lidských práv. Dochází tak ze strany poškozených k podání ústavní stížnosti, případně poté k podání stížnosti Evropskému soudu pro lidská práva. Český právní řád totiž neobsahuje efektivní opravný prostředek podle čl. 13 Úmluvy pro případy, kdy se státní zastupitelství nerozhodnou – v případech, kde mají smluvní strany pozitivní závazek iniciativně, důkladně, rychle, nestranně a nezávisle a ve veřejnosti přístupně proceduře vyšetřovat porušení čl. 3 Úmluvy – podat obžalobu a umožnit tak trestnímu soudu, aby

případ posoudil.⁴⁴ To se netýká jen případů nelidského nebo ponižujícího zacházení ze strany policie. U případů protiprávních sterilizací docházíme k domněnce, že přes vystavěnou sociální a stavovskou bariéru vůči sterilizovaným ženám (Romkám) by zkušený trestní soudce musel alespoň v jednom z mnoha desítek případů dojít k závěrům odlišným oproti orgánům, které odložily trestní oznámení veřejného ochránce práv (proč by je jinak opakovaně v letech 2005 a znovu i v roce 2008 JUDr. Otakar Motejl jako ombudsman podával?). A to zejména tehdy, pokud by právníci poškozených žen mohli klást lékařům otázky.⁴⁵ A takových oblastí je více – příkladem uveďme rovněž případy z oblasti hrubého porušování práv duševně nemocných a mentálně postižených.

Pro posílení právní jistoty a přiblížení se spravedlnosti i ze strany poškozených trestnými činy by mělo být zajištěno, aby zastavení či odložení trestního stíhání mohlo být učiněno na základě jasnějších kritérií než je tomu v současnosti.⁴⁶ Tento problém je samozřejmě koncepčně v teorii spojen v první řadě s - v čase poměrně dlouho, i když nepravidelně - probíhající diskusí o principech legality a oportunitu a jejich významu, o nichž pojednávají zsvěceně a detailně jiní autoři.⁴⁷

Naše zkušenosti vycházejí z praxe, kdy **v řadě případů stavovsky silných skupin – policistů, lékařů apod. existuje v České republice slabší motivace důsledně dotáhnout kauzy a postavit i některou osobu z těchto stavů před trestní soud**, aby rozhodl o jejich vině a případném trestu (bez toho, že bychom volali za každou cenu po trestech nepodmíněných). Dochází zde tak podle našeho názoru k nerovnosti občanů před zákonem, jakkoli takový názor vyvolává kritiku z důvodů „přílišné paušalizace“.

Je základní otázkou, zda-li vůbec, v jakém typu předpisu a jak by měla být stanovena kritéria, jak rozhodovat o tom, proč některou osobu nestíhat. Pro zvýšení odpovědnosti státních zástupců činících rozhodnutí odložit věc, jakož i pro zlepšení transparentnosti trestního procesu, je nutné zajistit řádné kontrolní procedury a možnost opravných prostředků proti takovým rozhodnutím. Tyto jsou za současného stavu i v aktuální pracovní verzi věcného záměru trestního řádu navrženy toliko tak, že je možné podat stížnost proti odložení věci státnímu zástupci, případně podat žádost o dohled. Neexistuje zde tedy pro poškozeného možnost nastoupit na místo věc odkládajícího státního zástupce nebo předložit věc jinému orgánu.

⁴⁴ Ke kritériím ustaveným štrasburskou judikaturou srovnej Fiala, J. Jsou obyvatelé České republiky chráněni před mučením a špatným zacházením? Trestněprávní revue, číslo 12, 2007. Autor dochází k závěru, že Česká republika nedisponuje efektivním systémem pro odhalení a vyšetření případů špatného zacházení a doporučuje věnovat zvýšenou pozornost této problematice v souvislosti s rekonstrukcí trestního řádu, s. 341.

⁴⁵ Kopalová, M., Kopal, J., Kratochvíl, J: Právní protipatření proti protiprávní sterilizaci, Brno: Liga lidských práv, 2007, s. 38-39.

⁴⁶ Na nutnost stanovení takových kritérií odkazuje Prosecutorial Reform Index, s. 39.

⁴⁷ Viz Růžička, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR. Praha: C.H.Beck, 2005, str. 529 a násl. a tam citovaná literatura nebo Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. Praha: Karolinum, 2005, str. 79 a násl. a tam citovaná literatura. Pro účely prakticky zaměřené debaty ze strany právníků na straně poškozených pro jistotu dodáváme, že stejně jako v dalších analýzách o postavení oběti se zatím nezabýváme otázkou diskrece (stejně jako jinými problémy) ve vztahu k obviněným.

Pokud procesní postup v praxi a instituty procesního práva nedovolí hraničním, novým nebo společensky významným případům dojít k posouzení soudem, neaplikuje se a nerozvíjí ani trestní právo hmotné. Z hlediska výkladu hmotného práva se klade otázka, v jakých případech konkrétních trestných činů by měl v určité fázi nastoupit soud a vyložit, jestli určitý skutek představuje trestný čin a podle jakých kritérií. Pokud například nedojde nikdy případ nelidského zacházení ze strany policie nebo protiprávní sterilizace k trestnímu soudci, nebudou určena závaznější formou kritéria, která by bylo lze v budoucnu aplikovat na obdobné případy a navíc přispět k prevenci díky odstrašujícímu účinku konkrétních odsuzujících soudních rozsudků.

Zahraniční příklady přezkumu diskrece a kontroly

Na tomto místě uvádíme vybrané inspirativní příklady ze zahraničních úprav, která se týká postavení obětí a kontroly rozhodnutí státních zástupců.

V **Německu** se oběti některých trestných činů, například sexuálního zneužití, mohou účastnit trestního řízení přímo jako vedlejší žalobci. Pokud takto učiní, stávají se „spolužalobcem“ a mají postavení strany stejně jako obžalovaný.⁴⁸ Pokud státní zástupce nezahájí stíhání i přesto, že to poškozený požaduje, má poškozený několik možností. U méně závažných deliktů, pokud se týkají zájmů poškozeného, může poškozený zahájit trestní řízení bez podpory veřejného žalobce a ten poté může převzít řízení již zahájené.⁴⁹ V ostatních případech má poškozený možnost podat formální žádost, aby řízení bylo zahájeno. Pokud veřejný žalobce požadavku nevyhoví, může poškozený podat stížnost k nadřízenému veřejnému žalobci. Pokud nadřízený žalobce tuto stížnost odmítne, má poškozený ještě možnost se odvolat. Dá-li soud poškozenému za pravdu, nařídí státnímu zástupci, aby podal obžalobu.⁵⁰

Rakousko, stejně jako Německo, následuje princip legality, což znamená, že skutek musí být stíhán, pokud státní zástupce rozhodne, že je možné jej potrestat.⁵¹ Existují samozřejmě výjimky. Poškozený může napadnout odvoláním rozhodnutí státního zástupce nebo může pokračovat v řízení jako „soukromý“ žalobce, tyto případy jsou však v Rakousku ojedinělé. V předsoudním řízení může státní zástupce vzít žalobu zpět, pokud zjistí, že důkazy jsou nedostatečné.⁵² O tomto musí být poškozený informován a má možnost do čtrnácti dní od oznámení případ převzít a pokračovat v obžalobě.⁵³ **Pokud to poškozený požaduje, musí státní zástupce zdůvodnit své rozhodnutí o zastavení**

⁴⁸ Celinni, S. A. The Proposed Victims' Rights Amendment to the Constitution of the United States: Opening the Door of the Criminal Justice System to the Victim, 14 Arizona Journal of International & Comparative Law, 1997.

⁴⁹ Německý trestní řád, §§ 374, 377.

⁵⁰ Myers, M. C. Prosecuting Human Rights Violations in Europe and America: How Legal System Structure Affects Compliance with International Obligations. Michigan Journal of International Law, ročník 25, číslo 211, 2003, s. 245, Francouzský trestní řád, § 88

⁵¹ Austrian Prosecutor Report dostupný na: http://www.eurojustice.org/member_states/austria/country_report/

⁵² Rakouský trestní řád, § 90

trestního řízení. Tato informace poté umožňuje poškozenému rozhodnout se, zda sám případ převezme či nikoli.⁵⁴ Malé procento trestných činů může být žalováno pouze ze strany poškozeného, ne ze strany státního zástupce. V takových případech poškozený vstupuje do role žalobce a má právo nahlížet do spisů a předkládat soudu důkazy k podpoře svých tvrzení.⁵⁵ V případě, že trestní stíhání nebude ukončeno odsouzením pachatele, musí poškozený v roli žalobce uhradit náklady řízení.

V **Itálii** musí být rozhodnutí o nestíhání trestných činů schváleno soudcem a **poškozený má právo se účastnit tohoto rozhodování.** Může také požádat soudce o nařízení dodatečného vyšetřování či o podání obžaloby na pachatele bez ohledu na postoj veřejného žalobce.⁵⁶

Jinak zajímavý je model španělský. Ve **Španělsku**⁵⁷ existuje Inspekce státních zástupců, jejímž úkolem je kontrolovat státní zastupitelství, aby bylo zajištěno, že budou své úkoly a povinnosti řádně vykonávat a že všechna nařízení a příkazy Nejvyššího státního zastupitelství budou plně dodržovány. Inspekce zejména kontroluje státní zastupitelství; zjišťuje pochybení státních zástupců; sbírá poznatky, které jsou potřebné k řádnému výkonu kontroly; rozvádí a zpracovává instrukce a příkazy; zjišťuje potřebu nových míst pro další státní zástupce, přesunu státních zástupců; zajišťuje proceduru jmenování nových státních zástupců. V případě, že inspekce má za to, že státní zástupce spáchal přestupek či trestný čin, inspektoři zašlou tuto informaci i se zjištěnými skutečnostmi státnímu zastupitelství, u kterého se čin stal/měl stát, nebo vyplní stížnost přímo se soudcem nebo přímo před soudcem zahájí řízení (ve Španělsku je šířeji než ČR pojímané „vyšetřování“ konáno vyšetřujícím soudcem za asistence státního zástupce, nikoli samotným státním zástupcem). Znamená to, že ve chvíli, kdy inspektoři mají za to, že byl státním zástupcem spáchán trestný čin či delikt, vše předloží kompetentnímu soudci či státnímu zástupci a dále už ve věci nejsou činní. Zjistí-li inspektor, že čin má povahu disciplinárního deliktu, pak navrhne zahájení disciplinárního řízení. V tomto případě bude jmenován speciální vyšetřovatel, který bude konat předběžné vyšetřování a Inspekce státních zástupců mu bude administrativně nápomocna. Jakmile vyšetřovatel skončí vyšetřování, zašle jeho výsledky příslušnému úřadu k uložení sankce.

Možnosti nezávislejší kontroly diskrece státních zástupců v České republice

Při navrhování řešení, jak zvýšit praktickou ochranu zájmů a práv poškozeného nad rámec současné úpravy, zejména v případech, kdy se státní zástupce rozhodne

⁵³ Eurojustice Austrian Report, s. 8.

⁵⁴ Tamtéž, s. 17.

⁵⁵ Tamtéž, s. 15.

⁵⁶ Podrobně k systému v Itálii srov. Di Federico, G. Prosecutorial Independence and the Democratic Requirement of Accountability in Italy. *British Journal of Criminology*. Ročník 38, číslo 5, léto 1998.

⁵⁷ Eurojustice Spanish Report, přístupný na http://www.eurojustice.org/member_states/spain/country_report/631/.

odložit věc (a obecně nabídnout možnosti účinnější kontroly), se Liga setkala s těmito zajímavými návrhy:

- Zavést institut subsidiární žaloby.
- Zavést institut vyšetřujícího soudce.
- Zvážit zřízení úřadu **veřejné obhajoby** – ten by pomáhal i poškozeným, zejména nemajetným, neboť jedním z problémů dnešní justice je komplikovaný přístup těchto lidí ke spravedlnosti – tento úřad by měl mít stejné pravomoci jako úřad veřejné obžaloby, aby byla zajištěna vyváženost systému.
- Posílit pravomoci inspekce ministra spravedlnosti tak, aby se z ní stal i inspekční orgán vůči státním zastupitelstvím.

Liga nepovažuje za praktické zavádět opatření v podobě vyšetřujícího soudce, v tomto souhlasí s odbornou literaturou, která odkazuje na ustupování od tohoto institutu v celé kontinentální Evropě (viz níže). Obdobně co se týče úřadu veřejné obhajoby, k tomuto návrhu by se měla vést delší odborná a veřejná diskuse. Zřizování nových orgánů se často jeví jako nákladná věc, navíc zajišťování kontroly nad efektivitou činnosti instituce zřízené a financované státem bývá často problematické. Dále se setkáváme s názory, že úřad veřejné obhajoby je prvek vlastní spíše anglosaské, zejména britské právní tradici a v oblasti kontinentálního práva nemá větší podporu a oporu. Ovšem obecná otázka přístupu nemajetných lidí ke spravedlnosti by se samozřejmě diskusi o tomto modelu nemusela vyhýbat. Ohledně návrhu o posílení pravomocí inspekce ministra spravedlnosti panuje z naší strany největší nejistota vzhledem k tomu, že není jisté, jak by taková činnost vypadala v praxi. Každopádně odborníci znalejší situace na ministerstvu spravedlnosti a jeho vztahu ke státním zastupitelstvím by měli zvažovat užitečnost takového opatření. Zvláštní pojednání si ovšem podle našeho názoru zaslouží institut subsidiární žaloby jako prostředku přímo v rukou poškozeného, a to i vzhledem k tomu, že je využíván v řadě zemí kontinentálního práva.

Subsidiární žaloba ze strany poškozeného jako nástroj kontroly a omezení diskrece

Podle Doporučení Rady Evropy (2000) 19 by „obzvláště oběti měli mít právo napadnout rozhodnutí státních zástupců nezahájit trestní stíhání; takovýto právní postup by měl být umožněn, tam kde je to možné, v rámci hierarchického přezkumu, a to buďto ze strany soudce nebo umožněním žalovat privátně“. Vedle toho by měly být definovány obecné principy a kritéria na základě doporučení, podle nichž by se postupovalo

v individuálních případech, aby existovala pojistka proti arbitrárním rozhodnutím. Podle Doporučení Rady Evropy (85) 11 by oběti měly mít právo soukromé žaloby.⁵⁸

V této analýze se institutem soukromé žaloby nezabýváme. Zejména z toho důvodu, že se zaměřujeme ve své činnosti především na věci veřejného zájmu. Z toho vyplývá i skutečnost, že soukromé žalobě v podstatě přikládáme řádově menší společenský význam oproti žalobě subsidiární. Navíc otázku soukromé žaloby jsme rozebrali i s některými výhradami k návrhům prezentovaným v české monografii k tomuto tématu⁵⁹ ve svém exkursu v rámci analýzy z února 2007.⁶⁰ Naopak o to vehementněji **plédujeme pro zavedení institutu žaloby subsidiární do budoucí úpravy trestního řádu**. Touto žalobou ve shodě s teorií nazývá právo poškozeného nastoupit na místo veřejného žalobce tam, kde odmítá zahájit trestní stíhání veřejnožalobního deliktu nebo v zahájeném trestním stíhání pokračovat.

Vstup poškozeného na místo žalobce v řízení skýtá možnost přezkumu rozhodnutí státního zástupce v trestním řízení nepokračovat či vzít již podanou obžalobu zpět. Subsidiární žalobce v takovém případě nastupuje na místo státního zástupce a s drobnými výjimkami má v řízení obdobné postavení. Takto problematiku subsidiární žaloby pojímá T. Gřivna, již se jí blíže zabýval ve výše uvedené publikaci o soukromé žalobě v trestním řízení (kde rovněž zevrubně pojednává o žalobě subsidiární, a to i podrobně na příkladu Německa, Rakouska, Polska a Ruska). Také tento autor se přiklání k jejímu zavedení do našeho právního řádu. Otázku vhodnosti zavedení vysvětluje mimo jiné následovně: *„Z principu dělby moci a z povinnosti státu stíhat všechny trestné činy plyne požadavek, aby **diskreční pravomoc, kterou disponuje veřejný žalobce, byla podrobena kontrole, aby nemohlo dojít k jejímu zneužití. ... Jestliže stát částečně rezignuje na svůj závazek stíhat a trestat všechny pachatele trestných činů, bylo by spravedlivé, aby občany vybavil takovým oprávněním, které jim umožní vynutit si trestní stíhání konkrétní osoby, neboť zpravidla poškozený bude mít zájem na tom, aby pachatel trestného činu byl odsouzen a potrestán.**“*⁶¹

Uvedená publikace subsidiární žalobu navrhuje zavést bez omezení u všech poškozených (rovněž bez ohledu na uplatnění nároku na náhradu škody). V přípravném řízení navrhuje **na základě příkladu úsporného polského modelu** následující mechanismus, kterým se poškozený ujme řízení. Nejprve vyvolá cestou

⁵⁸ Recommendation No (85) 11 of the Committee of Ministers to the Member states on the position of the victim in the Framework of Criminal Law and Procedure

⁵⁹ Gřivna T. Soukromá žaloba v trestním řízení, Praha: Karolinum, 2005 (pasáže zvýraznili autoři této analýzy).

⁶⁰ Langhansová, H., Kolářčková, J., Kopal, J. Právní analýza některých aspektů postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu v českém právním řádu, Liga lidských práv 2007 str. 35 a násl. (V tomto ohledu jen oproti minulosti důrazněji nad rámec této práce vznášíme výhradu, že i vzhledem ke zvažování možnosti zavedení soukromé žaloby v novém trestním řádu v případě několika vybraných trestných činů by neměla existovat možnost podání soukromé žaloby, obzvláště v případě pomluvy. Pomluva samotná by totiž podle našeho názoru neměla být - vzhledem ke známým případům zneužití a porušování principů svobody projevu v České republice, včetně neúčelného zahlcování orgánů činných v trestním řízení trestními oznámeními tohoto druhu - v budoucnu trestným činem. Naopak by měly existovat účinné prostředky obrany proti pomluvě v oblasti civilního procesu.)

stížnosti **soudní přezkum rozhodnutí**, kterým státní zástupce stíhání zastavil, postoupil nebo odložil či potvrdil rozhodnutí policejního orgánu o odložení věci. Soud pak může rozhodnutí státního zástupce zrušit a udělit mu další pokyny a **teprve pokud státní zástupce po splnění těchto pokynů setrvá na svém původním rozhodnutí, může poškozený podat subsidiární žalobu**. Došlo-li ke zpětvzetí obžaloby státním zástupcem, postačí poškozenému, aby se ujal role žalobce prohlášením. Jinak je postavení poškozeného jako subsidiárního žalobce obdobné postavení státního zástupce s drobnými výjimkami. Také subsidiární žalobce se vystavuje nebezpečí hrazení nákladů řízení v případě zproštění žaloby či zastavení trestního stíhání.⁶²

S tímto přístupem se ztotožňujeme z důvodu podpory procesní racionality a efektivity – nepožaduje se v takovém případě, aby se každým zastaveným trestním stíháním zabýval v rámci obligatorního přezkumu soud nebo aby se zaváděl institut vyšetřujícího soudce, od něž se v komparativním srovnání v kontinentálním právu ustupuje.⁶³ Na druhé straně subsidiární žaloby vytváří potřebnou možnost a příležitost, kdy poškozený nebude odkázán na libovůli státního zástupce a bude mít k dispozici alespoň jeden praktický a v rámci možností účinný prostředek, kterým může ovlivnit případné odložení nebo zastavení trestního stíhání. Argument, že tato příležitost nebude využívána příliš často, svědčí pro a nikoli proti jejímu zavedení v praxi. Naopak zcela opačná obava ze zahlcení soudů i státních zástupců využíváním tohoto institutu podle našeho názoru nehrozí.⁶⁴ Jednou z výhrad bývá i skepse nad menší dostupností právní pomoci pro osoby, které by snad právě mohly institut subsidiární žaloby využívat v praxi v případech posunujících aplikaci trestního práva, s ohledem na jejich nemajetnost. V tomto ohledu nezbývá než doufat, že se s postupem doby vyvine systém bezplatné právní pomoci v podobě zajišťované státem do té míry, že se tento prostředek stane obecněji dostupným.⁶⁵

Rizika trestního stíhání se souhlasem poškozeného

V souvislosti s diskusí o možném zavedení subsidiární – a v tomto ohledu zejména soukromé – žaloby do nového trestního řádu se nabízí otázka souvislosti s institutem

⁶¹ Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení, Praha: Karolinum, 2005, s. 83.

⁶² Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení, Praha: Karolinum, 2005, s. 108 - 109.

⁶³ Růžička, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR. Praha: C.H.Beck, 2005, str. 469 a násl.

⁶⁴ Publikace Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 701 přiznává, že „jde o tradiční institut, který upravují procesní předpisy většiny evropských států (a některé jdou ještě dále a směřují až k „populárním žalobám“).“ O to nepřesvědčivěji vyznívá následná argumentace, podle níž „...poměry v České republice jsou výrazně specifické. Vyznačují se velkým počtem až kverulatočních trestních oznámení...“, což vede autory k obavám ze zneužitelnosti subsidiární žaloby v podnikatelské, politické a dalších sférách a z nárůstu agendy pro soudy.

⁶⁵ V tomto smyslu se sluší dodat, že ministerstvo spravedlnosti takový zákon připravuje a zasedá k němu pracovní skupina tvořená jak zástupci ČAK, tak právníků nevládních organizací. K bezplatné právní pomoci pro oběti trestných činů v zahraničí viz Kristková, V., Langhansová, H., Nevluďová, M. Bezplatná právní pomoc obětem trestných činů, právo obětí na informace v trestním řízení, odškodnění nemateriální újmy v adhezním řízení, finanční pomoc obětem od státu. Právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2008, s. 7-10.

trestního stíhání se souhlasem poškozeného, jak jej upravuje § 163 a § 163a platného trestního řádu. **Část odborné veřejnosti považuje tento institut za určitou formu náhrady soukromé či subsidiární žaloby v našem právu. S tímto názorem se nemůžeme ztotožnit,** a to z následujících důvodů. Institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného by mohl výše uvedené instituty nahradit zřejmě jen v negativním smyslu. Tedy tam, kde poškozený nemá zájem na stíhání pachatele. **Neposkytuje však možnost domáhat se trestního stíhání přes odpor státního zástupce.**

Rovněž tak, jak je v současné době § 163 a 163a koncipován, trpí zásadními vadami. Často bývá v odborných kruzích kritizováno omezení tohoto dispozičního práva poškozeného pouze na blízké osoby. Ze strany zejména nevládních organizací, které poskytují podporu obětem trestných činů, pak naopak bývá souhlas poškozeného kritizován, neboť vytváří prostor k tomu, aby pachatelé vyvíjeli na poškozené nátlak. Známé jsou zejména v minulosti⁶⁶ případy obětí domácího násilí, které opakovaně podávaly trestní oznámení a následně neudělovaly souhlas s trestním stíháním. Je téměř jisté, že pokud by § 215a trestního zákona byl doplněn do výčtu trestných činů, které lze stíhat pouze se souhlasem poškozeného, počet stíhaných případů by rapidně klesl. § 163 trestního řádu tak bývá někdy nevládními organizacemi označován jako „vydírací paragraf“. V případech domácího násilí, pokud je jednání pachatele možno kvalifikovat jako § 215a trestního zákona, se v současné době již souhlas nevyžaduje. V kontextu tzv. domácího násilí však může docházet i k dalším trestným činům, jako je ublížení na zdraví, omezování osobní svobody apod. Může se jednat o činy spáchané v rámci tzv. pronásledování⁶⁷, tedy jednání, které je vysoce společensky nebezpečné a na které náš trestní zákon dosud nepamatuje samostatnou skutkovou podstatou. § 163 dále zahrnuje trestné činy vysoké společenské nebezpečnosti, jako je znásilnění. **Zejména v případě znásilnění se zpravidla jedná o trestný čin, o němž vědí pouze oběť a pachatel. Pokud se oběť rozhodne tento čin oznámit, bývá to pro ni již tak velmi těžké. Institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného pak vyvolává dojem, že by snad oběť měla své rozhodnutí neustále přehodnocovat.** Tím spíše jestliže

⁶⁶ Před zavedením skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a) do trestního zákona s účinností od 1. 6. 2004.

⁶⁷ Jednání anglicky nazývané „stalking“. Jedná se o situaci, kdy oběť a pachatel jsou buď cizí osoby nebo se může jednat o bývalé partnery. Hlavním znakem pronásledování je „obsesivní fixace známého nebo neznámého pachatele na určitou osobu, kterou pak obtěžuje systematicky a úporně nevyžádanou pozorností“. (Čírtková, L., [Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování \(stalking\)](#) , Čtvrtletník Kriministika, 4/2004.) Samotné pronásledování se projevuje v různé intenzitě, a to opakovanými pokusy o kontakt telefonicky, pomocí SMS, emaily, dopisy, vyhledáváním osobních setkání, demonstrací moci prostřednictvím sledování na ulici či postávání před domem oběti, výhrůzkami, ničením věcí (např. propíchnutí pneumatik auta), ale také drobnými ublíženými na zdraví oběti a osob jí blízkých, která, pokud jsou posuzována izolovaně, obvykle nedosahují společenské nebezpečnosti trestného činu. Jedná se o velmi závažné systematické jednání, které oběti způsobuje značné následky na psychice, často se objevuje nespavost, oběti jsou nuceny měnit svůj životní styl, jsou omezovány ve svých aktivitách, někdy musejí změnit zaměstnání, přestěhovat se nebo se dokonce před pachatelem důsledně skrývat. Jednání pachatele se často stupňuje a nezřídka končí i vraždou oběti. (Langhansová H., Pronásledování oběti domácího násilí expartnerem (stalking), Via Iuris ONLINE, <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=156#01p>)

pachatelem je manžel, partner nebo druh, jak to zakotvuje § 163 trestního řádu. Jak se v praxi ukazuje, § 163a trestního řádu, které stanoví, kdy lze i přes odpor poškozeného stíhat pachatele, není vymezen dostatečně.⁶⁸

Institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného má jistě některé přednosti. Ty se podle nás mohou ukázat spíše v případě nedbalostních trestných činů, kdy skutečně poškozený na stíhání pachatele nemusí mít zájem a nejedná se přitom ani o nijak zvlášť společensky nebezpečný trestný čin. Jak tedy tento institut pojmout, aby zůstaly zachovány jeho výhody a současně byly odstraněny problémy, které v praxi vyvolává? Domníváme se, že je třeba pečlivě zvážit výčet trestných činů, u kterých by tento institut měl zůstat zachován. Nepovažujeme za vhodné nakládat odpovědnost za trestní postih pachatele na bedra tzv. zvlášť ohrožených obětí.⁶⁹ Navrhujeme proto z výčtu skutkových podstat v § 163 odstranit všechny úmyslné trestné činy násilné povahy.

Vyšetřování trestných činů policistů

Stále bolavé místo diskuse o diskreci a pravomocích státních zástupců ve vztahu k poškozeným představuje otázka trestního stíhání policistů. Dlouhodobě se hovoří o nutnosti posílit prvky nezávislosti a nestrannosti systému. Od roku 2002 navíc vedou fázi vyšetřování podle trestního řádu v případě trestných činů policistů přímo státní zástupci. Nicméně nejnověji ministerstvo vnitra v rámci svojí důvodové zprávy k novému policejnímu zákonu usiluje – i s použitím kritiky práce státních zástupců o to, aby vyšetřování trestných činů policistů po sedmileté pauze opět přešlo na orgán inspekce ministra vnitra.⁷⁰ Ze strany státních zástupců se k tomuto tématu nesetkáváme až na

⁶⁸ Před 1. 4. 2004 jsme v rámci poskytování služeb obětem domácího násilí registrovali pouze jediný případ, kdy státní zástupkyně nařídila policejnímu orgánu pokračovat v trestním stíhání pachatele přes odpor poškozené s odkazem na § 163a odst. 1 písm. d) TŘ.

⁶⁹ O této zvláštní skupině obětí bylo pojednáno v publikaci Kristková, V., Langhansová, H., Matiaško, M., Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení, Právní analýza a návrhy systémových změn, Liga lidských práv, 2007, dostupná z http://www.llp.cz/files/file/Analýza1_viktimizace_soukromi_Liga_lidskych_prav.pdf.

⁷⁰ Toto v důvodové zprávě k novému policejnímu zákonu policie odůvodňuje i - vůči státním zástupcům poměrně kritickou – následující argumentací:

„Důvodem změny je fakt, že systém vyšetřování policistů (a příslušníků Bezpečnostní informační služby) určenými státními zástupci se ukazuje jako neefektivní. Základním problémem je, že vyšetřování kromě administrativních procesních úkonů zahrnuje celou řadu výkonných policejních činností, na které státní zástupce nemá ani výcvik, ani materiální či personální prostředky. Formálně tak má ve vyšetřování oprávnění policejního orgánu, nedisponuje však personálem, který by pro něj mohl operativně zajistit různé zjišťovací úkony. Nedisponuje ani přístupem do různých policejních databází a není součástí týmu, ve kterém je praktické policejní know-how. Výsledkem je stav, kdy si státní zástupce může reálně opatřovat důkazy pouze prostřednictvím policejního orgánu Inspekce ministra vnitra, kterému dá ve vyšetřování pokyny k jejich opatření. Tyto důkazy přitom dokáže inspekce obstarat i z vlastní iniciativy sama (tak, jak to dělá policie i u jiných trestních případů). Státní zástupce tak z objektivních důvodů postupuje v zásadě jako při výkonu klasického dozoru nad trestním řízením o trestných činech „nepolicistů“, s tím rozdílem, že si formální vyšetřovací úkony v trestním spisu musí dělat sám, nedělá je policejní orgán – Inspekce, a musí. S tímto policejním orgánem si s ním tento proto musí trestní spis přeposílat. Tento stav zdržuje řízení a fakticky obvykle žádnou větší kontrolu nad policistou nepřináší. V konečném důsledku ten, kdo má za výsledek vyšetřování podle trestního řádu odpovědnost (státní zástupce), nemá ve skutečnosti příliš vliv na kvalitu vyšetřování (vedeného fakticky Inspekcí).

Dalším problémem je to, že vyšetřující státní zástupce má v první fázi přípravného řízení trestního – prověřování - postavení dozorujícího státního zástupce (stejně jako v trestních kauzách řadových občanů), v následující fázi vyšetřování má pak postavení policejního orgánu a dozor nad ním musí mít státní zástupce

výjimky s významnější diskusí.⁷¹ V návrhu nového trestního řádu se ovšem dočteme s odkazem na zvláštní zprávu (*zvláštní zpráva Nejvyššího státního zastupitelství týkající se prověřování a vyšetřování trestných činů policistů, příslušníků Bezpečnostní informační služby a Úřadu pro zahraniční styky a informace*), kterou bohužel autoři této analýzy nemají v době dokončování tohoto textu k dispozici, zcela jiný popis stavu,⁷² než uvádí ministerstvo vnitra.

nadřízeného státního zastupitelství.

K soudu zastupovat obžalobu pak jde státní zástupce vyššího státního zastupitelství, který dělal dozor v přípravném řízení nad vyšetřováním, jenž však nedělal dozor v první fázi (prověřování). Nezná tedy kauzu tak dobře jako vyšetřující státní zástupce (dozoroval v první fázi policejní orgán). A jak nasvědčují poznatky z praxe, zastupování obžaloby u soudu státním zástupcem, který danou trestní kauzu nedělal od začátku, je neefektivní. Tato roztržitost a určitá schizofrenie několika různých postavení, ve kterých se státní zástupce v řízení o trestných činech policistů vyskytuje, pouze komplikuje přípravné řízení trestní, protahuje ho a nepřináší fakticky žádnou větší kontrolu nad případem.

To, že je prověřování a vyšetřování uměle odděleno, nepřináší ve svém důsledku větší objektivitu, nýbrž naopak vede pouze k nutnosti častého přeposílání spisů mezi státním zástupcem a policejním orgánem, ubírá na operativnosti, rychlosti a efektivitě řízení proti „pachateli-profesionálovi“, kterým policista bezesporu je.

Současně je třeba vzít v úvahu, že státní zástupce okresního státního zastupitelství, který sám vyšetřuje trestné činy policistů, má samozřejmě na starosti dozor v celé řadě jiných „obyčejných“ trestních kauz a nemá tedy reálně čas nějak intenzivně policejními metodami vyšetřovat obvykle dobře zakryvané trestné činy policistů, nehledě na to, že nemá ani specifické policejní know-how, které je v některých případech třeba.

Nelze rovněž opomíjet, že není kapacitně v možnostech daného státního zástupce sám tyto trestné činy vyšetřovat.

Je třeba také zdůraznit, že již současná úprava trestního řádu nijak nemění současný právní stav, kdy trestní řád umožňuje státnímu zástupci rozhodnout v jakékoliv trestní kauze (nikoliv pouze u trestných činů policistů a příslušníků Bezpečnostní informační služby), že si fázi vyšetřování provede sám. Děje se to především u kauz, u nichž státní zástupce vyhodnotí, že vyžadují intenzivnější kontrolu z jeho strany.

Současně má státní zástupce již dnes v zájmu zajištění větší objektivitu šetření oprávnění rozhodnout, že trestní případ nebude prověřovat jako policejní orgán Inspekce ministra vnitra, ale jiný policejní orgán, např. jiný útvar policie než ten, ze kterého jsou policisté-pachatelé.

Nic by proto v budoucnu nebránilo, aby si státní zástupce vkauzách, ve kterých figurují policisté (či příslušníci Bezpečnostní informační služby) vyhradil právo provést sám vyšetřování. Dnes je k tomu nucen trestním řádem v každém trestním řízení o trestném činu policisty, byť jde třeba o věci, které jsou např. drobnou trestnou činností či naopak jsou specializované a v obou případech zde není příliš prostoru pro uplatnění státního zástupce. Jde například o případy vražd, dopravních nehod, hospodářské kriminality spáchané policistou – to vše jsou buď komplikované či specializované druhy trestné činnosti, k jejichž vyšetřování státní zástupce již z povahy své práce není specializován ani vybaven. V těchto případech je věcně vhodnější nechat kauzu pod pozorným dozorem státního zástupce prověřit a vyšetřit např. policejní specialisty na vraždy, dopravní nehody apod.

Ve všech těchto případech se proto jeví jako mnohem vhodnější nechat v zásadě i fázi vyšetřování v rukou policejního orgánu (Inspekce) a na dozorujícím státním zástupci nechat, aby si vyhodnotil, zda chce kauzu po fázi prověřování sám poté i vyšetřovat a také, který policejní orgán (Inspekce, některý z útvarů policie) pověří prověřením a vyšetřením této kauzy.“

⁷¹ Výjimku v tomto ohledu představuje Růžička, M. K postavení Inspekce ministra vnitra jako policejního orgánu v trestním řízení. Státní zastupitelství, číslo 3, 2007.

⁷² Na s. 32 pracovní verze věcného záměru nového trestního řádu z března 2008 se k tomu dočteme: „Státní zástupce by měl i nadále výlučně konat vyšetřování trestných činů spáchaných příslušníky Policie České republiky, Bezpečnostní informační služby a Úřadu pro zahraniční styky a informace, neboť se na základě zkušeností z posledních let ukázalo jako nevhodné, aby je vyšetřovaly policejní orgány nebo jiné orgány v rámci Ministerstva vnitra, protože se přímo nabízí možné zpochybnění jejich postupu s ohledem na nižší míru objektivnosti. Proto již novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. zavedla vyšetřování trestných činů spáchaných příslušníky Policie České republiky a Bezpečnostní informační služby státními zástupci (a novela provedená zákonem č. 539/2004 Sb. připojila ještě trestné činy spáchané příslušníky Úřadu pro zahraniční styky a informace) a vzhledem k tomu, že takový postup se v praxi osvědčuje, bude i nadále na něm setrváno, přičemž budou prohloubeny některé prvky tohoto zvláštního typu vyšetřování, zejména pokud jde o spolupráci státních zástupců s útvary pověřenými postupem před zahájením trestního stíhání ve věcech těchto trestných činů při provádění úkonů trestního řízení. Ve prospěch zachování vyšetřovací pravomoci státního zástupce svědčí kromě zohlednění mezinárodních požadavků i údaje zvláštní zprávy Nejvyššího státního zastupitelství týkající se prověřování a vyšetřování trestných činů policistů, příslušníků Bezpečnostní informační služby a Úřadu pro zahraniční styky a informace. Tato zpráva konstatuje stále se lepší kvalitu vyšetřování uvedené trestné činnosti, jakož i zvyšující se úroveň spolupráce „vyšetřujících“ i „dozorových“ státních zástupců s Inspekcí ministra vnitra. Ze zprávy vyplývá v porovnání s případy, kdy vyšetřování vede policejní orgán, zejména vyšší kvalita zpracování podkladů a podání připravovaných vyšetřujícími státními zástupci, včetně vyšší kvality při plnění procesních požadavků kladených na úkony trestního řízení.“

Bez ohledu na tyto diskuse mezi státními orgány a s přihlédnutím ke kritériím nezávislosti a nestrannosti požadovaným Evropským soudem pro lidská práva podporuje setrvání současného stavu, kdy vybraní státní zástupci vyšetřují tyto trestné činy. Vedle toho by navíc měly být dále posíleny prvky nezávislosti vytvořením orgánu generální inspekce, jak bylo současnou vládou uloženo ministru vnitra.

Z hlediska práce státních zástupců pak považujeme za prioritní vytvoření specializovaných týmů pro tuto činnost a posílení prestiže této specializace zaměřené na vyšetřování trestné činnosti významných orgánů státu mezi státními zástupci. Vyšetřovat policisty i příslušníky tajných služeb by měli obzvláště motivovaní státní zástupci, kteří považují tuto činnost za významnou z hlediska posilování prvků právního státu, neboť každý odsouzený policista či příslušník tajných služeb, jehož protiprávní činnost dojde náležitě spravedlnosti, ulevuje státu od jeho špatných prvků. Posílení specializace a prestiže této práce se jeví jako důležité a mělo by být prioritou i pro koncepci Nejvyššího státního zastupitelství v oblasti vzdělávání.

Dozor a dohled

Pro autory této analýzy nepředstavuje akutní problém stále poněkud nejasněná a často občany i řadu právníků matoucí terminologie a právní úprava v rámci institutů dohledu a dozoru. Naopak podporujeme důraznější zaměření na praktické naplňování těchto institutů ze strany Nejvyššího státního zastupitelství vyjádřené v Koncepci NSZ (z roku 2005). Důležité je rovněž to, jaké budou mít tyto instituty obsah v budoucí právní úpravě a dojde-li ke změnám v souvislosti s přijetím nového trestního řádu i v zákoně o státním zastupitelství. O doposud zbytečné složitosti a nejasnosti různých institutů kontroly přímo mezi státními zástupci svědčí jak diskuse zejména v časopise Státní zastupitelství⁷³, tak složitá (ovšem zcela jistě potřebná) vysvětlující argumentace k rozličným institutům kontroly v podrobném metodickém návodu Nejvyššího státního zastupitelství⁷⁴. Vzhledem k přešlých rozsáhlé a v ČR dostupné literatury proto nepovažujeme v tomto textu za nutné tyto pojmy blíže rozebírat. Jen díky podpoře co nejprůhlednější úpravy do budoucna docházíme k závěru, že současná úprava se jeví být vzhledem ke své složitosti uživatelsky nepřátelská nejen pro poškozené a jejich právní zástupce, ale i pro státní zástupce samotné.

⁷³ Debata je vedena dosti dlouhodobě zejména o tom, co který institut pro praxi vlastně znamená a kterým směrem by se měl vyvíjet. Názory autorů zevnitř státních zastupitelství na jejich obsah a užitečnost se liší. Příkladem srov. Fenyk, J. Mechanismy vnitřní kontroly v soustavě státních zastupitelství a problematika výkonu dohledu. Státní zastupitelství, číslo 6, 2004; Pečinka, K. Mechanismy vnitřní kontroly v soustavě státních zastupitelství a problematika výkonu dohledu. Státní zastupitelství, číslo 7-8, 2006; Šabata, K. Samostatnost státního zástupce a institut dohledu v soustavě státního zastupitelství. Státní zastupitelství, číslo 4, 2007; Kain, I. Několik poznámek k článku „Samostatnost státního zástupce a institut dohledu v soustavě státního zastupitelství“. Státní zastupitelství, číslo 7-8, 2007 a další.

⁷⁴ Nejvyšší státní zastupitelství. Metodický návod k provádění vnitřní kontroly a dohledu v soustavě státního zastupitelství, z 24. května 2007 (SL 910/2005)

Liga primárně podporuje silné postavení státního zástupce v přípravném řízení i za pomoci institutu dozoru, neboť aktivní přístup kvalitního státního zástupce může napravit již v počátcích nedosti dobře odvedenou práci ze strany policie (inspekce ministra vnitra). Také dohled, a to jak vnitřní, tak vnější, má své důležité opodstatnění a může naplnění práv poškozeného v praxi pomoci. **Obecně ovšem trváme na tom, že ani jedním z těchto institutů není možno z pohledu poškozeného nahrazovat prvky přirozené vnější kontroly, jako představuje navrhovaný mechanismus podání subsidiární žaloby, včetně výše vysvětlené pravomoci soudce po vzoru polského modelu.**

9. Poskytování informací a komunikace

Pro větší transparentnost by každé státní zastupitelství mělo zveřejňovat výsledky své práce na místní, regionální či celostátní úrovni a tyto zprávy by měly být přístupné široké veřejnosti – ať již přes média či formou publikací.⁷⁵ Informovat by se mělo více jak o pravomocích státních zástupců, tak i o právech poškozených. Zprávy by měly zahrnovat dosažené výsledky, vykonanou práci, spotřebované finance, způsoby, jakými byly použité taktiky vedení trestního stíhání prosazovány s ohledem na diskreční pravomoc státních zástupců a na závěr stanovení priorit do budoucna.⁷⁶

Státní zástupci by měli poskytovat konkrétní informace médiím, samozřejmě s ohledem na důvěrnost některých informací. Vzhledem k posílení právního vědomí obyvatel by měla být stanovena kritéria - vedle těch kauz, kde se doporučuje citlivé informace sdělovacím prostředkům neposkytovat - také pro medializaci kauz vhodných pro přiblížení veřejnosti. Tato aktivita by mohla k cíli větší transparentnosti přispět.

Mezinárodní doporučení směrem ke zlepšení informování

Podle čl. 5 Rámcového rozhodnutí Rady (2001/220/SVV) ze dne 15. března 2001 o postavení oběti v trestním řízení s příznačným názvem „Zajištění komunikace“ se po členských státech EU vyžaduje: *Každý členský stát přijme nezbytná opatření, aby co nejvíce zmírnil komunikační obtíže týkající se porozumění nebo účasti oběti v postavení svědka nebo strany řízení v důležitých etapách obyčejného trestního řízení, a to způsobem srovnatelným s opatřeními tohoto druhu, která přijme vůči obviněným.*

Doporučení (2000) 19 stanoví, že státní zástupci by se měli vždy ujistit, zda jsou svědci dostatečně informováni o svých právech a že mají využít veškerá opatření, které

⁷⁵ Bod 11 Vysvětlujícího memoranda k Doporučení (2000) 19 Rady Evropy.

⁷⁶ Prosecutorial Reform Index, s. 60.

jsou dostupná pro ochranu soukromí a bezpečí svědka a jeho rodiny⁷⁷. Doporučení (85) 11 Rady Evropy o postavení obětí⁷⁸ zdůrazňuje, že oběť trestného činu by měla být ve všech fázích procesu vyslýchána s ohledem na její postavení, situaci, práva a důstojnost. Toto doporučení dále uvádí, že **oběť by měla být vždy informována o rozhodnutích týkajících se trestního stíhání**. Deklarace OSN o základních zásadách spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití pravomoci potom stanoví, že **veřejný žalobce by se měl vždy ujistit, zda oběti trestných činů mají dostatek informací a jsou poučeny o svých právech**.

Standardy American Bar Association⁷⁹ požadují po každém orgánu veřejné žaloby, aby vytvořil obecný dokument, v němž **přiblíží obecnou taktiku výkonu diskreční pravomoci a postupu státního zastupitelství**. Toto prohlášení by mělo být uvedeno v příručce, která by měla být dostupná pro veřejnost (samozřejmě kromě informací označených jako „důvěrné“, jejichž zveřejnění by mohlo ovlivnit chod státních zastupitelství).

Situace v České republice

Hlavní problém vnímáme v tom, že v ČR mají informační povinnost orgány činné v trestním řízení obecně, ale zpravidla není určeno, kterým orgánem konkrétně a v jaké fázi mají být tyto informace poškozeným poskytnuty. V praxi je pak o dost větší informační břemeno na policejních orgánech. Rovněž se sluší zmínit, že ani výroční zprávy vydávané každoročně od roku 2002 zatím nepodávaly příliš kvalitativně uchopitelných informací potřebných pro lepší pochopení nedostatků v činnosti státních zástupců⁸⁰ či získání relevantních informací o dopadu jejich činnosti na poškozené.

Obecně k otázce informovanosti obětí v trestním řízení směřovala druhá část analýzy připravené Ligou lidských práv ke kulatému stolu v únoru 2008⁸¹. Hlavní otázka pro oblast činnosti státního zastupitelství spočívá v tom, jakou roli by v informování obětí – zejména sexuálního, domácího, policejního či rasově motivovaného násilí - měli hrát přímo státní zástupci. Autory této analýzy to vede k úvaze, **zda-li by v týmu státních zástupců konkrétního státního zastupitelství vždy neměla existovat osoba, která je na interakci a komunikaci s oběťmi zaměřená; mělo by to posilovat vědomí státních zástupců o pocitech a postoji obětí trestných činů**. Zatím se jeví jako

⁷⁷ Doporučení Rady Evropy (2000) 19.

⁷⁸ Doporučení Rady Evropy (85) 11, o postavení oběti v rámci trestního práva a trestního procesu.

⁷⁹ American Bar Association Standards of Conduct for the Prosecution Function.

⁸⁰ Komentátor Tomáš Němeček k tomu v Hospodářských novinách po četbě Výroční zprávy NSZ za rok 2006 uvedl: „Příště bychom ale od šéfky žalobců Renáty Vesecké rádi četli i zhodnocení samotných žalobců včetně jejich kárných řízení (o nich ve zprávě nepadne slovo). A nebylo by špatné příště výroční zprávu zveřejnit o něco dřív než v půli července.“ Dostupné z <http://hn.ihned.cz/c1-21682510-zivot-mezí-natvrdlou-policií-a-uzkoprsym-soudem>.

⁸¹ Srov. Kristková, V., Langhansová, H., Nevludová, M. Bezplatná právní pomoc obětem trestných činů, právo obětí na informace v trestním řízení, odškodnění nemateriální újmy v adhezním řízení, finanční pomoc obětem od státu. Právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2008, s. 13-20.

jednoznačné, že státní zástupci přenechávají tuto oblast víceméně policii a interakce s poškozenými se v drtivé většině omezuje na nepřímé setkávání až v rámci stádia před soudem. A to je relevantní pouze pro situaci, kdy se ho poškozený vůbec rozhodne aktivně účastnit. Vedle nutnosti tréninku v přístupu policie k těmto obětem a vymezení konkrétní fáze řízení s pachatelem, zejména té prvotní, kde by měli policisté mít hlavní roli, dáváme k úvaze **vymezit v budoucnu i úkoly státního zastupitelství, zejména pro vysvětlování práv, které oběti mohou uplatňovat u trestního soudu a vzhledem k možnostem forem kompenzace za trestné činy na nich spáchané.** Alespoň v rámci institutu dozoru by se navíc mohli fakultativně státní zástupci, kupříkladu se zapojením svých vyšších úředníků v budoucnosti, informovat u obětí trestných činů, jak jsou informováni o svých právech od policistů. Měli by tak přinejmenším možnost kontrolovat, jak policie plní informační povinnost vůči poškozeným, v rámci toho by měli mít oprávnění se přímo dotazovat, jestli je o svých právech poučena, a tím zvýšili i pocit důvěry z její strany. Toto oprávnění by se mělo aplikovat obzvláště u tzv. „zvláště ohrožených obětí“⁸². Nemáme v současnosti poznatky o tom, že by státní zástupci snad jednali s oběťmi trestných činů nedůstojným způsobem, často s nimi prostě nepřicházejí do styku vůbec. Jedním z důvodů je skutečnost, že řada poškozených neví o tom, že se na ně vůbec mohou obrátit.

Náležitá informovanost osob, kterých se trestní řízení již přímo či nepřímo dotýká, je nutnou podmínkou náležitého respektu k obětem a jejich důstojnosti, neboť jedině tak mohou účinně uplatňovat svá práva. Co se týče obětí trestného činu, **mělo by jim být oznámeno jakékoliv rozhodnutí státního zástupce, které má za následek ukončení trestního stíhání**⁸³. Rozumně se jeví i ty právní úpravy (např. Rakousko), kde v případě žádosti poškozeného musí státní zástupce odůvodnit, proč zastavil trestní stíhání nebo věc odložil. Důkladným vysvětlením těchto kroků rovněž dochází k nárůstu důvěry v práci státních zástupců. Zároveň by takovéto rozhodnutí nemělo být učiněno bez uvážení týkající se kompenzace této oběti. V případě, že by došlo k pochybnostem o rozhodnutí státního zástupce, zpravidla rozhodnutí týkající se zastavení či odložení trestního stíhání, měly by oběti trestných činů mít možnost požádat kompetentní orgán o přezkoumání tohoto učiněného rozhodnutí.⁸⁴

⁸² K zvlášť ohroženým obětem viz Kristková, V., Langhansová, H., Matiaško, M. Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení. Právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2007, s. 15 - 20. Dostupná z http://www.llp.cz/files/file/Analýza1_viktimizace_soukromi_Liga_lidskych_prav.pdf.

⁸³ Doporučení Rady Evropy (87) 18, o zjednodušení systému trestní spravedlnosti.

⁸⁴ Na což obdobně jako v doporučeních a zahraničních právních úpravách zmíněných v kapitolách výše upozorňuje i Prosecutorial Reform Index, s. 40.

10. Závěrem - další náměty pro zlepšení činnosti státních zástupců

Při diskusi o opatřeních a institutech, které by mohly lépe naplnit požadavek naplněné spravedlnosti ze strany poškozených se právníci Ligy často setkávali s názorem, že podstatné otázky pro vyřešení problémů státních zástupců je třeba řešit na úrovni jiných opatření, než která byla popisována výše v textu. Ty by se údajně mohly potom nepřímo odrazit i na zlepšeném přístupu k poškozeným. Důraz byl kladen zejména na zlepšení v oblasti organizační a personální politiky, stejně jako na nutnost zlepšení v oblasti kárného řízení. S těmito názory souhlasíme, ovšem považujeme za potřebné zdůraznit, že tyto otázky v současnosti přesahují rámec zaměření tohoto projektu.

Seznam použité literatury:

3rd Conference of Prosecutors General of Europe, proceedings (organised by the Council of Europe in co-operation with the Prosecutor General of Slovenia, Ljubljana, 12-14 May 2002)

American Bar Association. Prosecutorial Reform Index – Manual for Assessment Team with Guiding Commentary on the PRI Factors. Working Draft, March 2006. (Prosecutorial Reform Index)

Arbour, L., Eser, A., Ambos, K., Sanders, A. (ed.) The Prosecutor of a Permanent International Criminal Court (International Workshop in Co-operation with the Office of the Prosecutor of the International Criminal Tribunals (ICTY and ICTR), Freiburg im Breisgau, May 1998), Freiburg in Breisgau: Edition Iuscrim, 2000.

Brienen, M.E.I., Hoegen, E.H. Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems: The Implementation of Recommendation (85) 11 of the Council of Europe on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure, 2000.

Celinni, S. A. The Proposed Victims' Rights Amendment to the Constitution of the United States: Opening the Door of the Criminal Justice System to the Victim. Arizona Journal of International & Comparative Law. Ročník 14, 1997.

Čírtková, L., Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). Čtvrtletník Kriminalistika, číslo 4, 2004.

Delmas-Marty, M., Spencer, J.R. European Criminal Procedures. Cambridge: Cambridge University Press, 2002

Di Federico, G. Prosecutorial Independence and the Democratic Requirement of Accountability in Italy. British Journal of Criminology. Ročník 38, číslo 5, léto 1998

Fenyk, J. Mechanismy vnitřní kontroly v soustavě státních zastupitelství a problematika výkonu dohledu. Státní zastupitelství, číslo 6, 2004.

Fiala, J. Jsou obyvatelé České republiky chráněni před mučením a špatným zacházením? Trestněprávní revue, číslo 12, 2007.

Gramckow, H., Seifert, S. An international survey of the legal framework for and implementation of victim services by prosecutors' offices (conducted for the International Association of Prosecutors). Arlington: National Center for State Courts, 2006.

Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. Praha: Karolinum, 2005.

International Academy of Comparative Law – Convergence of Legal Systems in the 21st Century, General Reports delivered at the XVIth International Congress of Comparative Law (Brisbane, Australia, 14-20 July 2002), Brusel: Bruylant, 2006.

Jak dál? Doporučení pro předcházení obchodování s lidmi a vykořisťování a pro ochranu a zlepšení postavení obchodovaných, vykořisťovaných a obchodováním a vykořisťováním ohrožených osob. Praha: La Strada Česká republika, o.p.s., 2008.

Jelínek, J. Trestní právo procesní. Praha: Linde, 2007.

Kain, I. Několik poznámek k článku „Samostatnost státního zástupce a institut dohledu v soustavě státního zastupitelství“. Státní zastupitelství, číslo 7-8, 2007.

Koncepce reformy justice v letech 2008 – 2010, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 2007.

Koncepce zaměření činnosti Nejvyššího státního zastupitelství v soustavě státního zastupitelství a soustavy státních zastupitelství jako celku, z 21. října 2005, (SL 63/2005).

Kopalová, M., Kopal, J., Kratochvíl, J: Právní protipatření proti protiprávní sterilizaci, Brno: Liga lidských práv, 2007.

Kristková, V., Langhansová, H., Matiaško, M. Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení. Právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2007. Dostupná z http://www.llp.cz/files/file/Analýza1_viktimizace_soukromi_Liga_lidskych_prav.pdf.

Kristková, V., Langhansová, H., Nevludová, M. Bezplatná právní pomoc obětem trestných činů, právo obětí na informace v trestním řízení, odškodnění nemateriální újmy v adhezním řízení, finanční pomoc obětem od státu. Právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2008.

Kulíšková, K. K problematice obětí trestných činů a k výsledkům obětí v České republice (sborník). Praha: Institut pro kriminologii a bezpečí, Bílý kruh bezpečí, 1999.

Malý, K. a kol. Dějiny českého a československého práva. Příbram: Linde, 2003.

Myers, M. C. Prosecuting Human Rights Violations in Europe and America: How Legal System Structure Affects Compliance with International Obligations. Michigan Journal of International Law, ročník 25, číslo 211, 2003.

Nejvyšší státní zastupitelství. Metodický návod k provádění vnitřní kontroly a dohledu v soustavě státního zastupitelství, z 24. května 2007 (SL 910/2005)

Pečinka, K. Mechanismy vnitřní kontroly v soustavě státních zastupitelství a problematika výkonu dohledu. Státní zastupitelství, číslo 7-8, 2006.

Růžička, M. K postavení Inspekce ministra vnitra jako policejního orgánu v trestním řízení. Státní zastupitelství, číslo 3, 2007.

Růžička, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR. Praha: C.H.Beck, 2005.

Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H. Beck, 2007.

Šabata, K. Samostatnost státního zástupce a institut dohledu v soustavě státního zastupitelství. Státní zastupitelství, číslo 4, 2007.

The Role of Public Prosecution Office in a Democratic Society. Multilateral meeting organised by the Council of Europe in co-operation with INTERCENTER. Messina (Sicily), 5-7 June 1996. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1997.

Van Dijk, J. J. M. Benchmarking Legislation on Crime Victims: The UN Victims Declaration of 1985. In *Victims of Crime and Abuse of Power*, Festschrift in honor of Irene Mellup, UNODC, 2005.

Van Dijk, J. J. M. Victims' Rights in International Criminal Law. Paper presented at the International Conference on Actions for Crime Victims, Roma, Italy, 19-20 gennaio 2006.

Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád), pracovní verze z března 2008.

Zehr, H. Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003.